

AVERROIS CORDVBENSIS
COMPENDIVM
LIBRI ARISTOTELIS DE SENSV
ET SENSATO

AVERROIS CORDVBENSIS

COMPENDIVM

LIBRI ARISTOTELIS DE SENSU ET SENSATO

Versio Vulgata

Editio
Iuntina
1550

Editio
Berolinensis
1831

191vb 31

Virtutes quidem sensibiles, quedam sunt
necessarie in esse animalis et quedam

Inscriptio: Liber de Sensu et Sensato *B* De Sensu et Sensato *H M* 191vb32 necessarie]
necesse *G* || animalis] naturalis *B* animalium *H M*

191vb31 < Cum diceret Aristoteles in libro de Animalibus de membris animalium et accidentibus eorum et postea diceret in libro de Anima de anima et partibus eius universalibus, coepit hic dicere de virtutibus particularibus eorum et distinguere comprehendentem omnia animalia a propria. Et universaliter scrutabitur hic omnes virtutes quas habent animalia secundum quod habent animam. Et quia iste virtutes sunt duorum modorum quorum unus attribuitur corpori animalis propter esse animam ei, sicut sensus et motus, et alius attribuitur anime propter corpus, et iste sunt generum quorum quedam sunt sompnus et vigilia, quedam iuventus et senectus, quedam mors et vita, quedam introitus anime et exitus eius, et quedam salus et morbus, et quedam longitudo et brevitates vite; dixit vero de primo modo in libro de Anima sermone universali; incipit hic dicere sermone particulari, scilicet dicit partes communes omnibus animalibus et proprias cuique modo, et complebit sermonem cum eo quod restat ei de causis virtutum illarum; verbi gratia, quod dixit in libro de Anima de virtute movente animalia in loco, que est et quomodo movet, et hic restat ei quod dicat que sunt membra et instrumenta quibus completur iste motus. Et postea dicit modum secundum istarum virtutum, et iste modus necessarius est in esse animalis quia queque virtus eius comprehendit multas virtutes virtutum anime et est quasi genus eis; et ideo est magis necessarius quam modus primus; sicut sompnus et vigilia, quia sompnus est quies omnium sensuum et vigilia est motus eorum. Et similiter mors et vita, et iuventus et senectus, et salus et morbus. Et sermonum Aristotelis qui inveniuntur in ista regione nostra, de istis rebus quas promisit dicere in prefatione istius libri, sunt tres solum.

In sermone primo dicit de virtutibus particularibus que sunt in sensibus et sensibilibus. De ista etiam parte nominatur iste liber. In sermone secundo dicit de rememoratione et cogitatione et sompno et vigilia et sompno. In sermone tertio dicit de longitudine et brevitates vite. Dicimus primum de istis sermonibus eius qui inveniuntur, secundum nostrum usum; et si Deus extendat nostram vitam, dicemus de rebus aliis. Et incipimus dicere de sensu et sensibili, et iste sermo generaliter comprehenditur in quatuor partibus: scientia istarum virtutum et quiditas cuiusque partis earum; scientia instrumentorum quibus completur actio istarum virtutum; scientia eorum que comprehenduntur ab istis virtutibus, scilicet sensibilibus; et scientia modi quo iste virtutes comprehendunt ista sensibilia. De omnibus istis iam dixit sermone universali in libro de Anima. Hic vero petit ut compleat sermonem de rebus particularibus que sunt in eis et de propriis quibus virtutes ipse appropriantur, et que appropriantur in unoquoque animali, et de propriis comprehendentibus, et enuntiat quod restat ei de natura sensibilibus, propter quod illud non dixit in libro de Anima nisi in sermone valde universali. Et dicimus quod > virtutes $\Omega \omega$ 31 [quidem] $\Pi \delta$ omnino $\Gamma \Delta \alpha \beta \gamma \epsilon \zeta \eta \theta$

Versio Parisina

191vb 31

Virtutum sensitivarum quedam sunt necessarie propter esse animalis Q 40ra
et quedam sunt propter melius esse ipsius; et omnes iste diversificantur

- 437a1 sunt propter melius; et omnes iste diversantur
secundum fortitudinem et
436b12-14 remissionem. Tactus quidem et gustus 35
sunt necessarii; auditus vero et visus
436b15-17 et olfactus sunt propter melius: per gustum enim distinguitur
cibus conveniens a non convenienti; et per tactum distinguuntur
ea que corrumpunt corpus ex extrinseco et ea que conservant corpus. 39
Alii vero sensus 39
non sunt innati distinguere talia; et ideo non sunt necessarii. 40
445a7-8 Et omnes iste virtutes conveniunt in hoc, quod

35 [quidem] *B* autem *GLPIJ* || [et gustus] *K* 36 [sunt] *H* || [vero] *L* autem *G*
37-38 melius: per gustum enim distinguitur — a non convenienti] (*P*²) melius per gustum enim
distinguitur — a [i] non convenienti *B* melius per gustum enim distinguitur — ab inconvenienti
M convenienti *P* melius per gustum distinguitur — a non convenienti *J* 39 corrumpunt
<totum> *B I J* || [ex] *H K M P* ex *P*² || extrinseco] extrinsecus *H K M* || [vero sensus] *GL* autem
sensus *L*² 40 innati] nati *G* 41 et <ideo> *K*

33 sunt <in animali> $\Omega \alpha \beta \gamma \epsilon \zeta \eta \theta$ || iste <etiam> $\Gamma \Delta$ || diversantur <etiam in animali>
 $\Pi \beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ diversantur in animali $\Gamma \Delta \alpha$ 35 remissionem <ee autem que sunt in
animali propter necessitatem> $\Omega \alpha \gamma \epsilon \zeta \theta$ remissionem ee autem que sunt animali propter
necessitatem $\beta \eta$ remissionem ee autem que sunt in animali secundum necessitatem δ ||
<sensus> tactus $\Omega \omega$ || [quidem] $\Omega \omega$ || <sensus> gustus $\Omega \omega$ 36 [sunt necessarii] $\Omega \omega$ ||
<ee autem que sunt propter melius, sensus> auditus $\Gamma \Delta \gamma \delta \epsilon \zeta \theta$ et ee autem que sunt
secundum melius, sensus auditus Π ee autem que sunt propter melius sunt auditus α et ee
autem que sunt propter melius, sensus auditus $\beta \eta$ || [vero] $\Omega \omega$ || <sensus> visus $\Omega \omega$
37 <sensus> olfactus $\Omega \omega$ || sunt propter melius] et sensus vero gustus et tactus sunt
necessarii longitudini vite animalis quia eis distinguit res que introeunt in suum corpus ex
extrinsecus ad intrinsecus $\Omega \omega$ || <sensum> gustum $\Omega \omega$ || distinguitur] distinguit ea que
corrumpunt ζ 38 [a non convenienti] θ || <sensum> tactum $\Omega \omega$ 39 corpus <suum>
 $\Omega \omega$ || conservant corpus] conservant id et similia sunt ei $\Omega \gamma \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ conservant id et similia
sunt $\alpha \beta$ 40 sunt innati] est actio eorum $\Omega \omega$ || talia] ea que innata sunt advenire in corpus ex
extrinsecus ad intrinsecus $\Omega \omega$ || necessarii <in esse animalis> $\Omega \omega$

secundum fortitudinem et remissionem. Tactus et gustus sunt propter 34
necessitatem; auditus vero et olfactus et visus sunt propter melius esse 36
ipsius: per gustum enim discernit animal cibum convenientem ab incon-
venienti; per tactum distinguit inter extrinseca que corrumpunt corpus
et illa que ipsum conservant. Alii autem sensus non sunt innati distin-
guere talia: et ideo non sunt necessarii. Omnes autem isti sensus in hoc 40
conveniunt, quod actio eorum non completur nisi per instrumentum;

actio earum non completur nisi per instrumentum; et appropriatur tactui et gustui hoc, quia non indigent medio; alii autem indigent medio.

45 Instrumentum autem virtutis visibilis est oculus, et in isto instrumento dominatur aqua, que est tersa diaphana. Et fuit tale ut in eo describantur forme sensibilium, sicut in speculo; et ideo pars glacialis est valde clara et alba. Et manifestum est quod istud instrumentum
50 est necessarium in comprehensione istarum virtutum.

Istud autem instrumentum non agit nisi quando fuerit in sua complexione naturali, nullo adveniente turbante ipsum. Et ideo iracundus in hora ire et habens calorem ascendentem

438a16

438b5-6

438a8-9

42 [earum] *P* eorum *G* // arum *H* earum *H*² *P*² 43 quia] quod *G J* 44 [alii — medio] *M* alii autem indigent *G* alii vero indigent medio *K* alii autem indigent medio *M*² 47 fuit] (*L*) fit *M L*² || eo] eodem *G L* ea *H M* || scribantur *G* scribentur *L* rescribantur *M* || sensibilium] (*L*²) sensibilia *L* 49 instrumentum <valde> *I J* 50 necessarium est *B G L P I J* 51 istud] illud *G* 52 [adveniente] *H* adveniente et *B* 53 [et] *L J* sue *G* [et] *M* || accedentem *G*

42 earum] eius *a γ ε θ* 42-43 [nisi — indigent] *β* 42 instrumentum <proprium> *α* 43 appropriatur] appropriatur virtutes *Γ Δ* appropriatur virtus *Π α γ ε ζ η θ* appropriatur virtutes *δ* || tactui et gustui] tactus et gustus *Π α γ ε ζ η θ* || hoc — indigent] quod non indigent in actione earum *Ω α γ δ ε ζ η θ* 44 alii autem] et appropriatur tribus aliis quod *Ω ω* 46 in isto instrumento] appropriatur isti instrumento quod ea que *Ω ω* || dominatur <in compositione eius vero est> *Ω α* dominatur in compositione eius est *β γ δ ε ζ η θ* || est <corpus> *Ω ω* 46-47 tersa diaphana] tersum diaphanum *Ω β γ δ ε ζ η θ* diaphanum tersum *α* 47 fuit] fuit instrumentum eius *Ω β γ ε ζ* fuerunt instrumentum eius *δ θ* fuit omne *α* || tale <in forma ista> *Ω ω* 47-48 [in — sicut] *θ* in eo describantur forme sensibilium sicut describantur forme *Ω δ ε ζ η* describantur forme *α β γ* 48 glacialis] glacialis eius *Ω δ* diaphana eius *α β γ ε η θ* diaphana glacialis eius *ζ* 50 istarum virtutum] istius virtutis *Ω ω* 51 non agit nisi] agit actionem eius *Ω ω* 52 turbante <et movente> *Ω ω* 53 iracundus — ire] ille in quo excitatur ira sua et rubescunt oculi eius *Ω α β γ θ* ille quem excitat ira sua et rubescit facies eius *δ* ille quem excitat ira sua et rubescunt oculi eius *ε ζ η* || ascendentem <ad caput suum> *Ω α β γ δ ε* ascendentem et ad caput suum *ζ η θ*

tactui tamen et gustui hoc appropriatur, quod non indigent medio; alii vero tres sensus indigent medio.

45 Instrumentum igitur virtutis vivise est oculus, in quo dominatur aqua, que est dyaphona; et fuit talis ut in eo describantur forme rerum visibilium, sicut in speculo. Et ideo pars glacialis est in ipso valde clara
49 et alba. Et manifestum est quod illud instrumentum inter omnia in-
50 strumenta sensitiva comprehendit suum obiectum valde vere et valde
51 certe. Et istud instrumentum non agit cum certitudine nisi quando
52 fuerit in sua complexione naturali, nulla ei turbacione adveniente;
53 propter quod accidit quod iracundus in hora ire et habens calorem

recipiet inde corruptionem sui visus, et forte videbit
 unum duo propter motum contingentem spiritui apud
 iram, quoniam, quando pars recipiens formam movetur
 et venerit ad suum locum ex alia parte, describitur
 forma in secunda parte; et adhuc non abscisa est a prima
 parte: et sic una forma apparebit forme due, sicut forma
 solis cadens super aquam currentem apparebit due.
 Et quia istud instrumentum, scilicet oculus, non agit nisi quando
 fuerit in temperamento complexionis, ideo accidit
 quod, quando fuerit infrigidatum a rebus extrinsecis infrigidatione
 intensa, ut visus debilitetur. Et ideo obscuratur
 visus in locis in quibus est multa nix aut multa aqua;

54 recipit *GLM* || [inde] *L* || [forte] *L* 55 spiritui] ipsum *BH* spiritum *L* spiritu *L*² ||
 apud] ad *GL* 56 [movetur] *M* movit *G* movetur *M*² 57 venerit] (*L*²) veniat *G*
 venit *HM* velud *L* || locum suum *HKM* || alia] (*L*) illa *L*² || describitur] (*M*) describetur
LP M₂ I J 58 et] cum *G* || est abscisa *L* 59 [forme] *B G K L P J* || sicut forma] (*M*²)
 sicut *HM* 60 [solis] *K* sol *HM* solis *H² M²* || duo *H* 61 [et] *GL* et *L*² || i^d *HM* illud *K*
 192ra1 fuerit] est *M* || <sue> complexionis *I J* || <et> ideo *L* 2 fuerit infrigidatum]
 infrigidatur *HM* infrigidarit *K* || <et> infrigidatione *HM* 3 debilitetur] (*L*²) debiliture
L || ideo] (*L*²) non *L* 4 visus] oculus *B G L P I J*

54 videbit] vidit $\Omega \beta \gamma \eta \theta$ 55 spiritui] spiritui visibili $\Omega \alpha \beta \gamma$ virtuti visibili $\delta \epsilon \zeta \eta \theta$
 || apud] propter γ 56 formam <ab oculo> $\Omega \omega$ || movetur <necesse est ut videat formam
 unam duas, quia, quando movetur pars illa> $\Omega \omega$ 57 ex alia parte] alia pars $\Omega \omega$ 58-59 [in
 — apparebit] β 58 et <figura eius> $\Omega \alpha \gamma \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ || [adhuc — est] Π 59 <illic>
 forme $\Omega \omega$ 59-60 [sicut — due] $\Pi \theta$ 60 solis] celi $\gamma \zeta$ || [cadens] δ || aquam <multam>
 ϵ || <forme> due $\Gamma \Delta \alpha \beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta$ 61 [istud instrumentum, scilicet] α || agit <actionem
 eius> $\Omega \omega$ 192ra1 complexionis <sue> $\Omega \omega$ || [ideo] accidit <ei> $\Omega \omega$ 3 intensa]
 insolita $\Omega \omega$ || visus <ei> $\Omega \omega$ 4 visus] oculus $\Omega \omega$ || locis in quibus] loco in quo $\eta \theta$

ascendentem ad oculos non videt cum certitudine: immo forte videbitur
 ei quod una res sint due, propter motum contingentem spiritui visibili
 in hora illa. Quando enim pars recipiens formam rei in se movetur
 subito et venit ad locum suum, in alia parte ipsius describetur eadem
 forma, antequam forma prius recepta evanescat. Et sic una res vide-
 bitur esse due, sicut accidit in aqua super quam cadit lux solis, quoniam¹
 in ea, si fuerit quieta, videbitur tantum unus sol; et si fuerit mota,
 videbuntur in ea plures soles. Quia igitur illud instrumentum non
 comprehendit formas visibiles secundum certitudinem nisi quando fuerit
 in sua complexione et compositione naturali, oportet quod, si infrigi-
 detur a rebus extrinsecis infrigidatione intensa, quod debilitetur. Unde
 obscuratur in locis in quibus est multa nix aut multa aqua. Et propter

¹ quoniam *Fobes* quam Ω

- 5 et ideo apparent ripe maris turbide et pauce lucis; et similiter
 loca nivis. Cum igitur calor oculi aut frigus oculi
 fuerint intensa plusquam secundum naturam, statim visus debilitatur.
 Et ista actio actionum oculi est partis grandinose aquose,
 et complexio istius partis est causa perfecte visionis.
- 10 Et propter hanc causam fuerunt palpebre posite
 in bonis oculis, scilicet ad conservandam complexionem
 eorum a rebus extrinsecis, sicut vagina gladii. Et ideo qui
 grossiorem habent palpebram magis inspicient
 in remoto, quia conservant illam partem a calore
- 15 extrinseco et a frigore extrinseco. Et ideo multa animalia inspiciunt

421b29

438a22-24

5 [et (2)] $J \parallel$ pauco K 6 loco $L \parallel$ nivis] virtus $K \parallel$ cum] (G^1) eum G quando $I J \parallel$ igitur
 calor] ergo caliditas $G \parallel$ aut] vel G et $L \parallel$ [oculi (2)] $BGLIJ$ 7 fuerint] fiunt $L \parallel$ secundum
 naturam] naturaliter $GL \parallel$ debilitabitur BLP^1IJ debilitatur P 9 [et] $GL \parallel$ complexio
 <vero> $GL \parallel$ partis istius $M \parallel$ causa] (P^2) tam P 10 causam] cum L complexionem $L^2 \parallel$
 fuerunt] (L^2) fiunt G fuerint KLM 11 [scilicet] P scilicet $P^1 \parallel$ conservandam complexionem]
 conservacionem complexionis L 12 gladio $P \parallel$ [et] J 13 grossiorem] maiorem BP maiorem
 et grossiorem $L^2IJ \parallel$ habet $BGLPIJ \parallel$ palpebram] (L^2) palpebrem $L \parallel$ inspicient] aspiciet B
 inspicit G respiciet H inspiciet KPL^2IJ inspiciat L respiciunt vel inspicient M respiciunt H^2
 14 [in] M a G in $M^1 \parallel$ quia] qui G 15 [et a frigore] $K \parallel$ [extrinseco (2)] $BGKLIJ \parallel$ et ideo]
 ideoque $GL \parallel$ animalia multa $K \parallel$ respiciunt HK magis inspicient M

5 ideo] ea causa $\Omega \beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta \theta \parallel$ ripe] regiones $\Omega \parallel$ maris] aque $\alpha \beta \epsilon \eta \theta$ aque maris $\delta \parallel$ pauce]
 pauca $\Gamma \Pi \alpha \beta \gamma \parallel$ [lucis] η 6 loca] in locis $\beta \parallel$ nivis <conservat autem naturam aque istius, in
 esse eius, aër extrinsecus, quia inter eos consimilitudo naturalis> $\Omega \omega \parallel$ [calor] $\Gamma \Delta \parallel$ oculi <fuerit
 intensus plusquam secundum naturam> $\Omega \omega \parallel$ frigus [oculi] $\Omega \omega$ 7 [fuerint — naturam] $\Pi \eta \parallel$
 [statim] $\Gamma \Delta \omega$ et $\Pi \parallel$ [visus] β visus eius $\Omega \alpha \gamma \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ 8 est <vero> $\Omega \omega \parallel$ grandinose] frigide
 grandinose ζ 9 [complexio] $\epsilon \zeta \eta \theta$ 11 in bonis oculis] in oculis boni visus $\Omega \beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta \theta$
 in oculis eorum qui bonum visum habent α 12 rebus extrinsecis] mutatione rerum extrinsecarum
 et turbiditate eorum $\Omega \omega$ 13-14 [magis — quia] θ 14 in remoto] res in remotò Ω res remotas
 $\alpha \beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta \parallel$ conservant] grossities palpebrarum prohibebit $\Omega \alpha \beta \gamma \delta \epsilon \zeta \theta$ grossities palpebrarum
 prohibebunt $\eta \parallel$ illam partem] turbationem illius aque Ω mutationem illius aque $\alpha \gamma \delta \zeta$ mutationem β
 mutationem earum $\epsilon \eta$ mutationem caloris θ 15 <congelationem et grossitiem eius> a frigore
 $\Omega \omega \parallel$ inspicient <res> $\Omega \alpha \beta \delta \epsilon \zeta \eta \theta$

- 5 hoc ripe maris apparent turbide et pauce¹ lucis; et similiter loca nivium.
 Unde constat quod, si calor aut frigus oculi exierit temperamentum
 nature, quod visus debilitabitur. Quia igitur ista actio est partis grandi-
 nose que est in oculo, manifestum est quod debita copulacio istius partis
- 10 est causa perfecte visionis. Et propter hoc fuerunt palpebre et super-
 cilia, vel cilia, apposita ad conservandum oculum a rebus extrinsecis,
 sicut vagina ad conservandum gladium. Unde qui maiores habet pal-
 pebras et cilia videt magis a remotis, quia conservant partem illam a
- 15 calore extrinseco et a frigore. Unde accidit quod propter grossiciem

¹ pauce *Shields* paucis 2

in remoto plusquam homo propter grossitiem
 438b20 palpebrarum. Et instrumentum auditus est aër
 impositus auri; et quanto magis aër iste fuerit subtilior
 et perfectioris quietis, tanto magis actio eius erit
 perfectior. Et similiter instrumentum olfactus est aër 20
 impositus naso; instrumentum autem gustus est lingua; instrumentum 21
 420b18 tactus 21
 est caro. Et est proprium omnibus instrumentis
 sensuum hoc, quod nichil habent in actu ex eis que comprehendunt
 nisi instrumentum tactus, qui componitur ex qualitatibus
 quas comprehendit; et ideo non comprehendit 25
 nisi intensas qualitates propter suum temperamentum.
 Et propter hoc quanto magis fuerit caro temperata,
 tanto magis comprehendit qualitates simplices, scilicet

16 in] a J || plusquam] quam M 16-17 grossiorem palpebram G L² grossiorem palpebrem L
 17 et instrumentum] instrumentum autem B K L P I J instrumentum G et instrumentum autem H
 18 impositus] (H¹ M¹) interpositus H K inpositus M || quanto] quando K || magis [<est>]
 P || aër iste] (P²) iste aër H M² iste M aër istum P || [fuerit] M fuerit M² 19 perfectioris] (B²)
 perfectionis B K P || eius actio G L 20 et] quia P quoniam P² || [similiter] L || est] (L²) et L
 21 impositus] (M¹) compositus M || <et> instrumentum H || [autem] B G L P I J || gustus est]
 gustus G H K L M gustus / P 21-22 instrumentum — caro] tactus autem caro B K M P H² I J
 instrumentum tactus caro est G tactus caro H 22 instrumentis omnibus G omnibus hiis instrumen-
 tis H 23 [sensuum] L sensum P sensuum L² P² || in actu ex] in actum ex K ex actu in K¹ || compre-
 hendant G 24 tactus] (P²) tactui// P || qui] quod B q// M 25 comprehendit — comprehendit]
 (L²) comprehendit K comprehendunt — comprehendunt L 26 intensas qualitates] intensas
 B K P L² intensus L res intensas I J 27 et] quia P que P² || caro fuerit B H M L² I J caro fuit L
 28 comprehendet B P I comprehendat G || [scilicet] L

16 plusquam <inspiciat> Ω ω || homo <scilicet> Γ Δ ω || [propter] θ 17 palpebrarum
 <eorum> Ω α β γ δ ζ η θ || auditus <proprius> Γ Δ auditus proprius eius Π ω 18 impositus]
 qui est ω 20-66 [perfectior — illuminatus] Π < > 192rb40 Π 20 [instrumentum] Π
 21 impositus] qui est ω 25 non comprehendit] comprehendit α β γ δ ε ζ η distinguit θ
 26 [nisi] ω || qualitates <earum> Ω ω

palpebrarum multa animalia vident magis a remotis quam homo.
 Instrumentum autem auditus est aër qui est positus in aure: qui, quanto
 fuerit subtilior et quietior, tanto perfectius audietur. Eodem modo 20
 instrumentum olfactus est aër impositus naso; instrumentum vero
 gustus est lingua; tactus autem instrumentum est caro. Omnibus autem
 instrumentis sensuum proprium est quod nichil habent in actu eorum
 que sentiunt nisi instrumentum tactus, quod componitur ex qualitatibus
 quas comprehendit. Et ideo non sentit eas nisi intensas, propter suum 25
 temperamentum. Et propter hoc, quantum caro est magis temperata,
 tanto magis comprehendit qualitates simplices, que sunt calidum, frigi-

192ra

calidum et frigidum, siccum et humidum. Et ideo homo
 30 est inter omnia animalia melioris tactus; et maxime
 manus, scilicet caro palme et maxime caro indicis.

441a2

421a21-22

Lingua vero nullum habet saporem in actu; et ideo
 quando imbibitur a quibusdam humoribus, corrumpitur
 gustus. Et similiter est de instrumentis aliorum

35 sensuum, et causa in hoc datur in libro de Anima. Et est
 proprium instrumentis trium virtutum, scilicet auditus
 et visus et olfactus, quod attribuuntur simplicibus;
 oculus aque et auditus aëri et olfactus
 parti ignee fumose. Et ideo olfactibilia sanant cerebrum

419a32

444a8-15

29 [et (1)] *G H K L M I J* || siccum et] et *G* siccum *K M* scilicet et *B P* || humidum] huius modi *G*
 30 inter omnia animalia est *B* inter animalia est *G L* 31 indicis] in digitis *B* indiget *K* in
 digito *M* 32 <et> lingua *H* || nullum] (*L² M²*) nullam *L M* || actu] tactu *K* 33 bibitur *L* ||
 corrumpetur *G L P* 34 [et] *L* || [est] *H K M* 35 datur] dicatur *K* 36 instrumentis]
 (*M₂*) instrumento *M* || <sensuum sive> virtutum *H* 37 [et (1)] *B G K L* 37-38 [quod —
 olfactus] *K* 37 quod] (*L²*) et *L* || attribuunt *L* 38 [autem] *H L* || et auditus] auditus
H M L² et *L* 39 ignee] (*L²*) igne *L* || sonant *L*

29 siccum et humidum] humidum et siccum $\Omega \alpha \beta \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ siccum γ 30 [inter omnia
 animalia] $\Gamma \Delta$ || melioris tactus] perfectior comprehendere isto sensu $\Omega \omega$ || maxime <caro>
 $\Omega \alpha \beta \gamma \delta \epsilon \theta$ maxime melioris sensus $\zeta \eta$ 31 manus <eius> $\Omega \omega$ || caro palme] caro $\Gamma \Pi$
 palme ϵ || caro indicis] index carnis palme $\Omega \alpha \beta \delta \epsilon \zeta$ medium carnis palme γ caro indicis de
 carne palme $\eta \theta$ 32 <et illud est signum intelligentie anime scilicet bonus sensus tactus>
 lingua $\Omega \beta \gamma \delta \eta \theta$ et illud est signum bone intelligentie hominibus scilicet bonus sensus tactus
 lingua $\alpha \epsilon$ et illud est signum clare anime hominibus scilicet bonus sensus tactus lingua ζ
 33 imbibitur — humoribus] imbibuntur in ea quidam humores in morbis $\Omega \omega$ 34 gustus
 <eius> $\Omega \omega$ || instrumentis] omnibus γ 36 [trium] $\Gamma \gamma$ 36-42 [virtutum — indigent] γ
 36 [scilicet] $\Gamma \Delta$ 37 attribuuntur] propria sunt $\alpha \beta$ 38 [autem] $\alpha \beta \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ 39 ignee] } *Deest*
 ignis $\alpha \theta$ || cerebrum <scilicet> $\Omega \alpha \beta \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ } *codex* γ

dum, humidum, et siccum. Unde homo, cuius caro est temperancior
 30 quam alicuius alterius animalis, quam omnia animalia melius et certius
 tangit et iudicat de tactu et maxime per manum et precipue per volam
 manus et precipue ad hoc per extremitatem indicis, propter maius tem-
 peramentum carnis. Lingua vero nullum habet saporem in actu. Unde
 si imbibatur aliquo sapore extraneo in poris suis, ut colera aut flegmate,
 falso corrumpitur gustus et iudicium eius.¹ Et similiter est suo modo de
 35 instrumentis aliorum sensuum. Et causa horum determinatur in libro
 de Anima. Instrumentis autem trium sensuum proprium est | quod *Q* 40rb
 attribuuntur simplicibus: nam visus attribuitur aque et auditus aëri et
 olfactus igni, sive parti ignee fumose. Unde aromatica sanant cerebrum

¹ eius *Shields* est Ω

frigidum propter calorem fumi. Dictum est igitur de propriis instrumentorum istorum sensuum.

419a17-b1 Dicamus igitur de mediis quibus indigent isti tres sensus et de consequentibus eorum. Et medium quo utuntur isti tres sensus est aut aër in animalibus agrestibus aut aqua in animalibus aquis. Et manifestum 423b24-25 est quod isti sensus tres indigent medio, quoniam, quando sensibile positum fuerit super sensum, non comprehenditur ab eo; et similiter, quando inter eos et sensibilia interiacent corpora grossa, non apta ut sint media. Et universaliter apparet quod medium necessarium est istis sensibus ex hoc, quod, cum medium corrumpetur, corrumpetur et actio eorum. Et ideo proprium est medio ut sit

40 frigidum] (H^2) frigidum/ G factum H || fumi] suum fumi G suum KL || [igitur] KM ergo G
 41 instrumentorum] instrumentis $GHKLMIJ$ 42 [igitur] H ergo G || mediis] (K^1) medicinis K
 43 [et (2)] L et L^1 44 [tres] $BLPIJ$ || est aut] ($L^2 M^1$) aut est G ut est K est L sit aut M
 44-45 [agrestibus — animalibus] B terrestribus aut aqua in animalibus GL agrestibus [et manifestum est quod isti tres sensus] aut aqua in animalibus K agrestibus aut aqua in animalibus B^2
 46 tres sensus $BGHKMIJ$ 47 supra BM || comprehendetur $BGMPIJ$ 48 eo;
 et] ea K || eos] eas K 49 interiaceat G || grossa <que> L^2 || apta <sunt> KL 50 universaliter] similiter B || est necessarium HL 51 [cum] M cum M^2 || corrumpetur, corrumpetur] (G^2) corrumpetur $BGHK$ 52 et actio eorum] eorum actio GL et actio eorum corrumpetur H

Deest
codex γ { 40 frigidum propter] propter frigiditatem eius et $\Omega a \beta \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ || calorem] in calore $\epsilon \eta \theta$
 || fumi] partis fumose olfactibilis $\Omega a \beta \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ 41 [propriis] Π || instrumentorum]
 omnium ζ 42 mediis <tribus> Π 43 sensus <et de propriis eorum> $\Omega a \gamma \delta \epsilon \zeta \eta \theta$
 sensus et de actione eorum β 44 isti tres sensus] isti sensus Ω iste virtutes $a \delta \epsilon \eta$
 virtutes $\beta \gamma \theta$ isti sensus virtutes ζ 46 [tres] θ 47 sensibile positum fuerit] sensibilia
 eorum posita fuerint $\Omega \omega$ 47-48 comprehenditur ab eo] comprehendit ea $\Omega a \gamma \delta$
 comprehendunt ea $\beta \epsilon \zeta \eta \theta$ 48 sensibilia] sensus ω 49 interiacent] stant $\Omega \omega$ || grossa]
 turbida θ 50 medium necessarium est] media necessaria sunt β 51 sensibus <in actione
 eorum> $\Gamma \Delta \omega$ sensibus et actio eorum Π 52 [et] actio $\Omega \omega$

frigidum propter calorem fumi. Quia dictum est de proprietatibus instrumentorum istorum sensuum, dicamus nunc de mediis quibus indigent predicti tres sensus non necessarii, et de consequentibus eorum.

Medium igitur in eis aut est aër aut est aqua: aër quidem in animalibus terrestribus; aqua vero in animalibus aquaticis. Quod autem isti tres sensus indigeant medio manifestum est, quoniam, si sensibile positum fuerit supra sensum, non comprehendetur ab eo: non eciam si inter sensum et suum sensibile fuerint corpora grossa, que non sic aptant sicut medium. Amplius, quod medium sit necessarium in istis tribus sensibus apparet ex hoc, quod, si medium corrumpitur, et actio eorum. Propter quod oportet ut medium eorum sit de genere instru-

de genere instrumentorum propriorum, scilicet ut sit recipiens
sensibilia aliquo modorum receptionis instrumentorum;
55 et causa in hoc apparebit quando declarata fuerit
natura sensuum quibus appropriantur media. Et proprium
visui inter istos tres est hoc, quod cum medio indiget
luce: non enim videt in obscuro. Et cum in aëre accidit
fumus aut vapor, qui prohibeant transitum lucis,
60 debilitatur visio; et ideo, cum homo irascitur et excitatur
calor in oculo, obscuratur visus propter vaporem.
Et lux non est in oculo per naturam oculi sed intrat ipsum
ab extrinseco; et, si esset ei de eius natura, tunc videret
in obscuro. Et ideo accidit ei qui claudit oculos et
65 post aperit, ut non vere videat, nisi postquam visus

53 de] in H || sit recipiens] sic recipiant $H K$ 54 aliquo] aliquo istorum trium G aliquo trium
 $H K M$ aliquorum L aliquo modo $P I$ || [instrumentorum] L^1 istorum L 56 appropriatur G
|| media] medium K 57 visui] visus $G L$ visui est P^2 || istos] eos G hos M || [est] P et L est L^2
58 [enim] K || et cum] tunc G et L et . L^2 || acciderit $G K P I J$ ascendit M 59 prohibeant]
($L^1 P^1$) prohibebant $L P$ 60 debilitetur G debilitabitur L || irascetur $G L P$ irascitur L^3 || excitetur
 $H K M$ excitetur altius G 61 in oculo calor L calor G || vaporem <vel calorem> M 62 et lux
[<et>] L || est in] (H) est M inest H^2 || intrat] (L^2) nutrit L 63 [si] P si P^2 || [ei] J || natura
eius $G L$ 64 [ideo] L ideo L^2 || qui] (L^2) quod L 65 aperiat K || videret G viderit P

53 propriorum <eis> $\Omega \omega$ || [scilicet] $\Gamma \Delta$ 54 modorum] modo modorum $\Omega \alpha \delta \eta \theta$ modo modi
 $\beta \gamma \zeta$ 57 visui] virtuti visus $\Omega \omega$ 58 non enim] signum enim eius est quod non $\Omega \omega$ 59 vapor]
ignis β || prohibeant] prohibeat $\Omega \omega$ || lucis] lucis in eo $\Omega \alpha \beta \delta \epsilon \eta \theta$ aëris in eo $\gamma \zeta$ 60 visio] visus ω
61 oculo] oculis eius $\Omega \omega$ || visus <eius> $\Omega \omega$ || vaporem <et forte videbit unum, ut
diximus, duo> $\Omega \omega$ 62 est <illud quod est> $\Omega \alpha \gamma \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ || [in oculo] $\Pi \theta$ || oculi] eius $\Omega \omega$
63 [ei] $\Omega \omega$ || natura <ipsa> $\Omega \omega$ || videret <res> $\Omega \omega$ 64 accidit — claudit] videmus eos qui
claudunt Π || oculos <suos> $\Omega \omega$ 65 aperit] aperit eos $\Gamma \Delta \beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ aperiunt eos Π
aperit eum α 65-66 visus eius] visus eorum Π oculi eorum ω

mentororum propriorum: hoc est, ut sit receptivum sensibilibus aliquo
55 modo receptionis instrumentorum, cuius causa apparebit cum declarata
fuerit natura instrumentorum sensuum quibus media appropriantur.
Proprium autem visui est quod cum medio indiget luce: non enim videt
in obscuro. Unde si aëri acciderit¹ fumus aut vapor, qui impediatur trans-
60 itum lucis, debilitabitur visio. Et ideo in homine irato debilitatur
visus propter vaporem a calore ire resolutum et ad oculos emissum.
Hec autem lux que necessaria est in medio videndi non est in oculo
sed advenit ab extrinseco: nam, si esset in oculo, videret rem existentem
in obscuro. Et ideo accidit ei qui claudit oculos et tenet eos clausos
65 longa hora, quod non videt cum certitudine quando primo aperit eos,

¹ acciderit *Fobes* non acciderit Ω

eius fuerit illuminatus. Et accidit visui ut videat rem visione spirituali intrinsecus antequam videat ipsam ab extrinseco; et post declarabimus causam in hoc. Et ista visio non accidit in maiori parte nisi in obscuro et apud quietem. Et est proprium huic comprehensioni quod non sit bona nisi in temperata luce, non in intensa luce neque in pauca. Declaratum est igitur quod proprium est tribus sensibus comprehendere per medium et quod proprium est visui habere presentiam corporis lucidi; et dictum est de luce et de lucido et diaphaneitate in libro de Anima. Et necessarium est ut rete intrinsecum retium oculi illuminetur ab aqua que est intra oculum, sicut aqua illuminatur ab aëre. Virtus enim sensibilis

418b3-419a21

66 [eius] L || accidet G 67 intrinsecus] et ut videat intra M et intrinsecus L^2 et ut videat intrinsecus M^2 || eam GL 68 declarabimus] (L^2) declaravimus L 69 i^a B ita G istam K || visio] sic K 192rb1 apprehensioni GL 2 quod non] (L^1) . non L || [in (2)] $BGHKL$ 3 [luce] GL luce [luce] K || neque] nec P || igitur] ergo G 4 tribus] (P^2) tribus [modis] L to P 5 [quod] L quod L^2 || visus M 6 et (1)] ut BIJ || [luce et de] $BGHKLPIJ$ 7 et] quia GL || [rete] L recte KP rete $K^1L^2P^2$ || intrinsecum] (M^2) intrinsecus $BKIJ$ extrinsecum M 8 [retium] H retium H^2 || [oculi] M oculi M^1 || que] (P^2) quod P || intra] (M^2) inter MI 9 illuminetur J || sensibilis] visibilis M

66 fuerit illuminatus] fuerint illuminati ω || et <forte> $\Omega\omega$ 67 [intrinsecus] $\Omega\omega$ || ipsam] eam in dispositione in qua est $\Omega\omega$ 69 accidit <videnti> $\Omega\omega$ 192rb1 est proprium] sunt propria δ 3 <luce> pauca ζ || igitur <ex hoc> $\Omega\omega$ 4 [tribus] δ || comprehendere <sensibilia eorum> $\Omega\omega$ || per medium] cum medio ϵ 5 visui <cum esse medii> $\Omega\omega$ || habere presentiam] esse ω 6 luce] aëre ζ || lucido] recipiente θ || diaphaneitate] diaphano η || <et diaphano> in $\Omega\omega$ 9 virtus enim] nisi quod virtus $\Omega\beta\gamma\delta\epsilon\zeta\eta\theta$

antequam visus eius receperit dispositionem ad recipiendam lucem extrinsecam, sicut accidit illis qui surgunt a sompno. Bona autem visio non fit nisi in luce temperata que videlicet non sit nimis intensa neque nimis remissa. Visui vero quandoque accidit ut videat rem visione spirituali intrinsecus, antequam videat eam ab extrinseco; cuius causa dicitur post. Et huiusmodi visio ut plurimum accidit in loco obscuro et homini quiescenti. Sic ergo constat quod proprium est tribus sensibus predictis comprehendere per medium et quod visus indiget presentia lucis. De lucido autem et¹ dyaphonitate dictum est in libro de Anima quod necessarium est ut rethe intrinsecum, quod est ultimum retium oculi, illuminetur ab aqua que est intra oculum, sicut aqua illuminatur ab aëre, quoniam virtus visiva est in horizonte istius rethis

¹ et *Fobes* de 2

102rb

- 10 est in orizonte istius retis in parte cranei, non in parte
aëris. Et ideo ista retia, scilicet tunice oculi, conservant
virtutem anime, quia sunt media inter illam et aërem;
et signum eius, quod necesse est visui lucem pervenire
ad ista retia, est quia, quando contingit homini percussio
15 super palpebram, statim obscurabitur oculus et extinguetur
lux que est in oculo, sicut extinguitur candela,
et nichil videbit. Et quando declarabitur quomodo
sit comprehensio ab istis sensibus, tunc declarabuntur
iste res.
- 20 Et cum declarata sunt propria istarum virtutum in
instrumentis et mediis, dicendum est de sensibilibus

438b11-15

439a6-12

418a13-14

10 orizonte] (B^2) oriconte B ori///// P || illius HK || in parte (1)] (L^1) ex parte G in partes L ||
carnei GL carnea et HM glaciali H^2 carnea L^2 11 ideo] tunc G 12 virtutem [$<oculi>$]
 H || quia] que $H I J$ 13 est necesse M || [lucem] K 14 [est] GL || quando] si M ||
hominem L || [percussio] G percussio G^2 15 obscuratur G || extinguitur GL 16 $<et>$ sicut G
17 videbit] (L^2) vidimus G videmus L || et (2)] sed L || declarabitur] (L^2) declaramus BL
determinavimus G declarabimus $H M P I J$ declaraverimus K || quomodo] ($B^2 M^2$) quo $B G$
quando HM 18 sit] fit $B H L P J$ fit [deter] G || [ab] B 18-20 [tunc — in] L tunc — in L^2
20 [et] H || sint K || [in] P in P^2 21 $<et>$ instrumentis L || [et] G || sensibilibus] (M^2)
sensibus $H K L M$

10 in parte cranei] quod inclinatur cranio $\Omega \alpha \gamma \epsilon \zeta \eta \theta$ quod inclinatur a cranio β quo inclinatur
cranium δ 10-11 in parte aëris] quod inclinatur aëri Ω 11 [ista] ϵ 12 anime] sensus
 $\Gamma \Delta$ || sunt $<in$ anima — dicitur $>$ η [] 192vb38-193ra25 η || media] medium β || inter illam]
quoniam in eo η 13 lucem] aërem $\gamma \zeta$ || [pervenire] η 14 contingit homini percussio]
admisit homo β positus est homo ζ indicavit homo η 15 palpebram] palpebram eius Ω
palpebras eius ω || obscurabitur oculus] obscurabuntur oculi Π || $<eius>$ et $\Omega \omega$ || $<statim>$
extinguetur Ω 16 lux] aër β || $<illa>$ que $\Omega \alpha \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ ille que β || oculo] oculis eius
 $\Omega \beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ oculo eius α 18-19 declarabuntur iste] declarabimus istas $\alpha \beta \gamma \delta \epsilon \eta \theta$
declarabimus ζ 19 res $<illic$ enim declarabuntur cause que necessarias faciunt istas res
extrinsecas istis sensibus tribus $>$ $\Omega \omega$ 20 declarata sunt] declaratum est $\epsilon \eta$ declarata sunt
quod ζ || propria] proprium β 21 dicendum] declaratum γ

- 10 a parte cranei, non a parte aëris. Et propter hoc fuerunt omnia recia
oculi, que videlicet sunt tunice eius, posita in medio inter locum istius
virtutis et aërem extrinsecum, ut conservent hanc virtutem a nocumen-
tis. Quod autem necessarium sit visui lucem pervenire ad ista rethia
signum est quia, quando contigerit homini percussio super palpebram,
15 statim obscuratur oculus et extinguitur lux que est in eo, sicut extin-
guitur candela, et nichil videbit. Huiusmodi autem res declarabuntur
cum declaratum fuerit quomodo fit comprehensio ab istis sensibus.
- 20 Tunc vero, quia declarata sunt propria istarum virtutum in suis
instrumentis et mediis, dicamus de sensibus particulariter: nam in libro

particulariter; in libro enim de Anima dictum est
de eis universaliter, illic enim dictum fuit quod sensibilia
propria visui sunt colores et auditui soni et olfactui
odores et gustui saporos et tactui tangibilia. Remanet
ergo notificare naturas eorum. Dicamus ergo
quod elementa diversantur secundum multitudinem
et parvitatem diaphaneitatis, verbi gratia, aër et aqua;
diaphanum autem est innatum recipere lucem et perfici
ab illa. Et cum diaphanum receperit lucem, fiunt
ex hoc colores diversi secundum fortitudinem et debilitatem
lucis et paucitatem et multitudinem diaphaneitatis.
Et hoc manifestum est ex coloribus diversis factis
quando lux solis adunatur cum nubibus: illi enim

25

30

23 hiis *H K M* || illuc *H M* 24 [visui] *H* visui *H²* || sunt] ?fiunt *G* || auditui <sunt> *G L*
25 remanebit *G L* ?remaneat *P* 26 ergo] igitur *P* || eorum] corporum *K* eorum in
compositione colorum *L²* 27 quia *L P* || diversificantur *G L* 28 paucitatem *G L* ||
diaphaneitatis <et> *M* || aër] (*L²*) a ea *L* 29 est recipere innatum *B* est innatum reperire
G innatum est recipere *H L²* innatum recipere *L* est innatum est recipere *P* 30 recipit
B ?*L* ?recip *B²* || <illam> lucem *K* 31-32 fortitudinem — paucitatem et multitudinem] forti-
tudinem — parvitatem et multitudinem *G* [fortitudinem] multitudinem et paucitatem *L* forti-
tudinem et debilitatem lucis et multitudinem et paucitatem *L²* 34 adiuvatur *G*

22 particulariter] que propria sunt istis virtutibus $\Omega \omega$ 23 eis <sensibilibus> $\Omega \omega$ || [universaliter —
sensibilia] θ || universaliter <et sermo hic de eis vicinior est particulari ut dicit Aristoteles et dicimus
quod> $\Omega \alpha \beta \gamma \delta \epsilon \eta$ universaliter et sermo hic de eis vicinior est parti particulari ut dicit Aristoteles
et dicimus quod ζ || [enim] $\Omega \alpha \beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta$ 24 auditui] sono $\Gamma \Delta$ 25-26 remanet ergo] et
illud quod remanet de sermone eius est $\Omega \omega$ 27 quod <quia> $\Omega \omega$ 28 et parvitatem dia-
phaneitatis] diaphaneitatis et parvitatem eius $\Omega \omega$ || [verbi gratia] ζ 29 lucem] aërem ζ 30 lucem
<et adunatum erit ei> $\Omega \alpha \beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta$ lucem et adunatum erit θ || fiunt] fit $\gamma \zeta$ 31-32 et
debilitatem lucis] lucis et debilitatem eius $\Omega \omega$ 32 paucitatem — diaphaneitatis] multitudinem
diaphaneitatis et paucitatem eius $\Omega \omega$ 33 ex] in ω 34 adunatur] formis η || nubibus <et
nubibus. Declaratum est quod> $\Omega \omega$ || [enim] $\Omega \omega$

de Anima dictum est de eis universaliter. Ibi enim dictum est quod
sensibilia propria visus sunt colores, et auditus soni, et olfactus odores,
gustus vero saporos, tactus quoque tangibilia. Restat igitur ut noti-
ficemus naturas eorum. Dicimus igitur quod elementa diversificantur
abinvicem secundum multitudinem et paucitatem dyaphonitatis, sicut
apparet in aqua et aëre: dyaphonum enim natum est recipere lucem et
perfici ab ea. Et cum ipsam receperit, fiunt secundum hoc diversi
colores secundum fortitudinem et debilitatem lucis et multitudinem et
paucitatem dyaphonitatis, sicut apparet ex diversitate colorum genera-
torum a luce solis in nubibus, quorum diversitas accidit a fortitudine

25

30

192^b

442a12

35 colores fiunt ab albedine lucis et
 ex nigredine nubium: verbi gratia, colores qui sunt
 in iride. Necesse est igitur ut color fiat ex admixtione
 corporis lucidi cum diaphano. Et quia omnia composita
 sunt ex quatuor elementis et diaphanum ex elementis
 40 est aqua et aër et lucidus est solus ignis et hoc
 est quando fuerit mixtus, ideo necesse est ut colores
 sint compositi ex istis duabus naturis, scilicet natura
 diaphani et natura luminosi. Et quod diversitas istarum
 duarum naturarum in quantitate et qualitate faciet
 45 diversitatem eorum, color igitur albus fit ex admixtione
 ignis clari cum elemento quod est valde diaphanum,
 scilicet aëre; et color niger fit ex igne turbido, qui

35 et] et debilitate et *L* [debilitatem lucis et paucitatem et multitudinem diaphaneitatis] *P* et
 debilitate lucis et *G*² propter debilitatem lucis *I J* 36 [ex] *H K M* || colores <iridis> *H*²
 37 [igitur] *G M* ergo *H K* 38 [et] *L* et *L*² 39 [sunt] *L* fiunt *B P L*² *J* 40 aër et aqua *B*
 || lucidum *G P I J* || [est (2)] *K* 41 est (1)] etiam *B K M P* || <et> ideo *K M*² *I J* 42 fiant
M || duabus istis *G* natura *L* duabus *L*² || natura] (*G*²) non *G* 43 illuminosi *P J* 44 faciet]
 (*L*²) faciat *G H I J* faciunt *L* 45 eorum] (*B*²) earum *B K* || color] colorum *G* || igitur] ergo *G* ||
 albus] (*G*²) animalibus *G* 46 <et> cum *L* 47 color] colore *G* || [fit] *B* 47-48 turbido igne
 qui admiscetur *G L* admixtione ignis turbidi *H K M*

35 fiunt] non fiunt nisi $\Omega \alpha \beta \gamma \epsilon \zeta \eta \theta$ || lucis] aëris ζ 36 nubium] nubis $\Omega \alpha \beta \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ arboris
 γ || verbi gratia, colores] ex coloribus Π || [sunt] η 37 iride <scilicet dominus viarum et
 cetera> $\alpha \beta \gamma \delta \epsilon \theta$ iride scilicet domini viarum et cetera $\zeta \eta$ 38 cum <corpore> $\Gamma \Delta \omega$
 || [quia] Π 39 sunt] non sunt nisi $\Omega \omega$ 40 lucidus <eorum> $\Omega \omega$ || est <perfectior —
 illuminatus> Π [] 192ra20-66 Π || [solus] Π 41 <etiam> quando $\Omega \omega$ || mixtus] mixtus
 cum alio Ω ignitus cum alio ω 42 [sint] θ 43 diversitas] diversitas eorum η mutatio θ
 43-44 istarum duarum naturarum] in istis duabus naturis η 44 faciet <et> ζ 45 diversi-
 tatem] mutationem θ 47 [et color] θ

35 et debilitate lucis et raritate et densitate nubium; quod testantur colores |
 yridis. Quia igitur color fit ex admixtione lucidi¹ corporis cum dya- Q 40va
 phono et quia omnia composita fiunt ex quatuor elementis (ex elementis
 40 autem dyaphona sunt aqua et aër; lucidus vero est solus ignis; et hoc
 quando fuerit mixtus, quia inquam ita est, necesse est ut colores fiant
 ex admixtione predictorum corporum, et diversificentur secundum diver-
 sitatem eorum in qualitate et quantitate lucis et dyaphonitatis), oportet
 45 igitur ut color albus fiat ex admixtione ignis clari cum elemento maxime
 dyaphonitatis, quod est aër; et color niger ex igne turbido et elemento

¹ lucidi *Shields* humidi Q

admiscetur cum elemento minime diaphaneitatis, scilicet
 439b19-27 terra; et colores medii inter album et nigrum diversantur
 propter diversitatem istorum duorum secundum
 magis et minus, scilicet corporis lucidi et corporis
 diaphani. Et ideo color albus et niger sunt elementa
 439b10-12 colorum. Et quia hoc manifestum est
 de colore et color est in superficie corporis terminati, necesse
 est ut color sit finis diaphani terminati, secundum
 quod est diaphanum terminatum. Et per hoc distinguitur
 439a26-27 color a luce: lux enim est perfectio diaphani non
 terminati; et color non fit in composito ex vicinitate
 partium minimarum diaphanarum que sunt in elementis,
 sicut quidam dicebant: nichil enim fit ex elementis
 secundum vicinitatem, sed secundum complexionem,
 330a30 sqq. ut dictum est in libro de Generatione. Et quia lux non

49 colores] (P^2) coloris P || medii <qui fiunt> H medii qui sunt KM || diversificantur GL
 50 propter] secundum G || [diversitatem] L mixtionem L^2 || [duorum] G 52 [sunt] L sunt L^2
 || elementa] extrema M 53 colorum <scilicet mediorum> J || quia] (L^2) propter GL
 54 [est] J || in superficie] (L^3) superficies GL 56 per] propter GL 57 [non] K non K^2
 59 partium minimarum] ($H^2 M_2$) minimarum H causarum L partium munitarum M ||
 [diaphanarum] G || elementis] oculis B 60 dicunt GL || nichil enim] nisi cum K
 61 secundum complexionem] (L^2) que complexionem L 62 [est] B || [in libro] H

48 elemento minime diaphaneitatis] minima diaphaneitate θ 49 inter — nigrum] ab albo et
 nigro ω 49-50 diversantur propter diversitatem] fiunt a diversitate $\Omega \omega$ 51 magis et minus]
 minus et magis $\Omega \omega$ || corporis lucidi et] diversitatem corporis lucidi et diversitatem $\Gamma \Delta \omega$ diversita-
 tem corporis diaphani et Π 52 diaphani] non diaphani Π || color] colores δ || sunt] est $\epsilon \zeta$
 53 [hoc] β 54 colore] re coloris $\Gamma \Delta \omega$ 54-56 [necesse — terminatum] $\Omega \omega$ 58 non <est
 id quod> $\Omega \omega$ 59 partium minimarum] rerum minimarum Ω partium ϵ 60 dicebant] opinati
 sunt $\Omega \omega$ 61 [sed secundum complexionem] $\Omega \omega$ 62 dictum] declaratum $\Omega \omega$ || Generatione
 <et Corruptione; et fit id quod fit ex eis secundum admixtionem> $\Gamma \Delta \alpha \beta \gamma \delta \zeta \eta \theta$ Generatione;
 et fit id quod fit ex eis secundum admixtionem $\Pi \epsilon$

minime dyaphonitatis, quod est terra; et oportet ut colores medii diver-
 sificentur secundum diversitatem istorum duorum et secundum maius 50
 et minus corporis lucidi et corporis dyaphoni: nam color albus et niger
 ob causam predictam sunt elementa et principia omnium colorum.
 Quia ergo color non est nisi in superficie corporis terminati, necesse est
 ut sit finis dyaphoni terminati, secundum quod est dyaphonum ter- 55
 minatum. Et in hoc differt color a luce, quoniam lux est perfectio
 dyaphoni non terminati. Non fit autem color ex vicinitate parcium
 dyaphonarum que sunt in elementis, sicut quidam dixerunt: quoniam ex
 elementis nichil fit ex vicinitate vel per vicinitatem, sed per composi- 60
 tionem, sicut dictum est in libro de Generatione et Corruptione. Et

192rb

apparet nisi in corpore diaphano, opinati sunt Pitagorici
 quod generatio lucis non est corporum luminosorum
 65 per se, nisi apud adunationem lucis cum alio corpore,
 sicut dispositio de igne: ignis enim non lucet
 nisi quando adunatur cum alio corpore; et differentia
 inter ignem et corpora celestia in hoc est manifesta.
 Et ex hoc quod dictum est de essentia coloris apparet
 192va quod aër primo recipit colorem, deinde conducit eum
 ad visum, secundum quod est diaphanum lucidum.
 Et signum quod aër patitur a colore et recipit eum
 est hoc quod apparet de coloratione eiusdem rei secundum
 5 illud per quod transeunt nubes lucide; verbi gratia,
 quod, quando nubes pertranseunt per plantas virides

761b19-20

63 [nisi] $L \parallel <et>$ opinati G 64 luminosorum] (L^3) illuminosorum $B M$ illuminatorum L
 illuminantium M^2 65 apud] (M^2) ad $K M \parallel$ admixtionem G ymaginationem K adiunctionem
 L unionem M adunionem $M^2 \parallel$ [lucis] $K \parallel$ cum alio] (P^2) cum aliquo $G H K$ non est P 66-67 [sicut
 dispositio de igne: ignis — adunatur cum alio corpore] K sicut dispositio esse ignee ignis —
 adiuvatur cum aliquo corpore G sicut est dispositio de igne. Ignis — adunatur cum alio corpore $I J$
 68 <supra> celestia K 69 [hoc] B hoc $B^2 \parallel$ corporis L 192va1 [primo] L primo $L^2 \parallel$
 conducit] quod ducit $G L$ 3 signum <est> $G K M L^1$ signum [est] $H P \parallel$ patitur <et> $L \parallel$
 eum] cum K ipsum M 4 [est] $K M \parallel$ [hoc] $G \parallel$ [eiusdem] M 5 istud $G \parallel$ [per] L secundum $G \parallel$
 transeunt] pertranseunt $H K$ 6 transeunt $G L \parallel$ planetas L

63 apparet] est $\Pi \parallel$ [opinati sunt] ζ 64 lucis] visus a 65-66 [nisi — lucet] a 66-67 [sicut —
 corpore] Π 66 ignis enim non lucet] non lucet enim $\Gamma \Delta \beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ 192va3 signum <eius>
 $\beta \epsilon \eta \theta \parallel$ patitur] imprimitur $\Omega a \delta \zeta$ fit γ gaudet $\epsilon \eta \theta$ 4 eiusdem] alius $a \beta \gamma \eta \theta$ 5 nubes]
 res $a \beta \parallel$ lucide <et forte illuminantur parietes et individua a coloribus in quos transeunt nubes> Ω
 lucide et forte illuminantur parietes et individua a colore rerum in quas transeunt nubes ω 6 per-
 transeunt] pertransit $\omega \parallel$ [per plantas virides] θ

192va

quoniam lux non apparet nisi in corpore dyaphono, opinati sunt Pita-
 gorici quod generatio lucis non est a corporibus luminosis per se, sed
 65 per coniunctionem lucis cum alio corpore, sicut apparet in igne, qui
 non lucet nisi in materia aliena; per quod manifesta est differentia
 inter ignem et corpora celestia, que lucent in materia sua propria. Ex
 69 hoc igitur quod dictum est de essentia coloris apparet quod aër primo
 recipit colorem, deinde conducit ipsum ad visum, secundum quod est
 dyaphonum lucidum. Quod autem aër paciatur a colore et recipiat
 ipsum, signum est illud quod apparet de coloratione¹ aliquarum rerum
 5 ab aliis: super aquas transeunt nubes, verbi gracia. Quando enim
 nubes transeunt super plantas virides, sepe colorantur parietes a colori-

¹ coloratione *Shields* colore ratione Ω

multotiens, colorantur parietes per colorem illarum plantarum. Quoniam autem colores fiunt ex mixtione ignis cum corporibus diaphanis et quod lux non est causa in inductione colorum ad visum, sed in esse eorum, manifestum est. Et dico etiam quod, quemadmodum color albus est vilior luce, cum sit ex eo, ita etiam alii colores viliores colore albo et nigro, cum fiant ex eis. Et quia colores fiunt ex albo et nigro secundum magis et minus et diversantur in hoc diversitate infinita secundum materiam, ideo fuit necesse ut colores sint infiniti in natura. Quoniam quantumcumque ymaginata fuerit ratio intrinseca in eis aliquem

10

15

7 parietes] (L^2) peritas L || colorem] colores HKM 8 planetarum L || quoniam] quod J || mixtione] admixtione J 9 et quod] manifestum est quod G et quia HM quia quod L 10 causa] ($B P^2$) causa tantum $L I J$ tanta M tam P tantum causa $B^2 M^2$ || [in] $G L P$ in P^2 11 [est] G || et] (L^2) quod $L P$ quia P^2 || quod] quoniam $B L P I J$ 12 [$<$ quod dico quod $>$] color L 13 eo] (P) ea $G L P^2 I J$ || viliores colore albo] albo sunt viliores $B H K P I J$ sunt viliores albo $G L$ 14 fiant] fiunt L || [et (1)] $G L$ 15 [$<$ sed $>$ secundum G || [et (2)] G || diversificantur $G L$ || hac K 16 infinita] infinita sunt K [infinitate] infinita M || materiam] (B) naturam $G K L P$ numerum B_2 || [$<$ et $>$ ideo L || necesse] rectum G 17 sunt G || in natura] secundum naturam $H K$ secundum materiam M secundum materiam vel in materia et ?qualitate M^2 || quoniam] quia G 18 ymaginata fuerit ratio] (L^1) fuerit ymaginata ratio $B I J$ fuerit ratio ymaginata G ymaginata ratio L ymaginata]s] fuerit ratio P

7 multotiens [$<$ multotiens $>$ η || parietes [$<$ et terra $>$ $\Omega \omega$ 7-8 colorem illarum plantarum] colorem illius plante $\Omega a \gamma \eta \theta$ naturam illius plante $\beta \delta \epsilon \zeta$ 9 lux] aer ϵ || [non] Π 11 est [$<$ ex hoc $>$ $\Omega \omega$ 12 albus [$<$ qui fit ex mixtione $>$ $\Omega \omega$ || vilior luce] vilior colore lucis $\Omega \beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta$ virtutes coloris lucis a virtutes coloris θ 12-13 cum — ita] quod est ex eo, ita Π cum sit ex eo ζ cum ita sint θ 14 fiunt] sunt θ || [$<$ colore $>$ albo β || [$<$ ex $>$ nigro ϵ 15 [$<$ et admixtio eorum diversatur $>$ secundum $\Gamma \Delta \omega$ et diversitas eorum est secundum Π || [et diversantur in hoc] $\Omega \omega$ 16 diversitate infinita] diversitatem specierum infinitam $\Omega \omega$ || fuit] est a

bus illarum plantarum. Constat igitur ex predictis quod colores fiunt ex admixtione ignis cum corporibus dyaphonis, et quod lux non tantum est causa ut colores veniant ad visum per medium illuminatum, sed est eciam causa esse eorum, eo quod ex ipsa et corpore dyaphono fit color. Sicut igitur oportet ut color albus sit vilior luce, quoniam fit ex ea, ita oportet ut omnes colores sint viliores albo et nigro, quia fiunt ex eis. Rursus eciam, quia omnes colores fiunt ex albo et nigro et diversificantur secundum maius et minus ipsorum diversitate infinita secundum naturam, oportet ut sint infiniti secundum naturam: quoniam quantumcumque modum mixtionis intendet in eis ratio intrinseca,

10

15

1027a

- modum commixtionis, extrahet natura, licet ratio extrinseca
 20 non possit pronuntiare hunc modum. Et ideo
 ars in hac intentione, sicut dicit Aristoteles, est minor natura:
 artifex enim magis quod potest est assimilare se nature secundum
 suum posse. Et etiam ratio spiritualis, per quam
 et ex qua natura agit quod agit et extrahit quod extrahit,
 25 nichil habet quod prohibeat naturam a comprehensione
 eius quod dat ei, sicut est dispositio in ratione
 spirituali intrinseca, per quam agit artifex: anima

104a21-22

381b6

19 modum] modorum *G* || mixtionis *K I J* conjunctionis *H* [e]mixtionis *M* || extrahit *H* || intrinseca *H* 20 poterit *I J* 21 intensione *H* || sicut] licet *K* || dicit] *d J* dicit [dicit] *L* dixit *P* || minor est *G L* 22 [enim] *L* || magis — se] (*B*) magis quod potest est assimilare per se *G* magis quod potest se assimilare *K* magis quod potest [est] assimilare se *L* quanto magis potest debet se conformare *B*² qui potest assimilare se *J* 23 [suum] *G* || posse <est melior> *J* || etiam] est *B* ideo est *I* ideo *J* 24 [et ex — quod] *L* agit ea que *G* ex qua natura agit quod *K P* vel ex qua natura agit quod *M* et ex qua natura agit quod *L*² *P*¹ 25 [quod] *B* quod *B*² || prohibet *B H K M P* 26 [dispositio] *L* depositio *K* dispositio *L*²

19 [modum] ϵ || extrahet] extrahent β || natura] natura eum $\Gamma \Delta \beta \gamma \delta \zeta \eta \theta$ eum Π eum naturaliter ϵ || [ratio] γ 20 hunc] proprium α 21 natura <ars enim extrahet ex modis colorum eos qui sunt in ratione intrinseca spirituali, et ideo est nobilior arte> Ω natura ars enim extrahet ex modis colorum eos qui sunt in ratione intrinseca et quos potest ratio extrinseca pronuntiare. Natura autem extrahet omne quod est in ratione intrinseca spirituali, et ideo natura est nobilior arte ω 22 artifex enim magis quod potest est] nobilitas enim artificis est bene $\Omega \alpha \beta \gamma \delta \epsilon \eta \theta$ tempus enim artificis est bene ζ 23 ratio] intrinseca Π 23-24 [per quam et] $\Omega \omega$ 25 prohibeat naturam] super naturam est Π 26-27 in — intrinseca] in ratione γ rationis spiritualis intrinsece θ

- illum modum extrahet natura, licet illum modum non possit ratio
 20 intrinseca comprehendere neque pronunciare. Et propter hoc in hac
 intencione ars minor est quam natura: nam maius quod artifex potest
 est conformare¹ se nature secundum totum posse suum, cum tamen ad
 eius perfectionem pervenire non possit. Et non solum est minor sed est
 eciam posterior, quoniam non potest aliquid operari nisi materiam suam
 recipiat a natura. Et ideo ratio spiritualis extrinseca, per quam opera-
 tur artifex, non potest impedire rationem spirituales intrinsecam, per
 25 quam operatur natura, a comprehensione omnium eorum que sunt in
 26 materia quam natura dat artifici: sicut est econtrario, scilicet quod
 27 ratio intrinseca, que est maior et prior, impedit extrinsecam propter
 27 excessum sue potencie ultra illam, ne ipsa comprehendat omnes proprie-
 27 tates quas natura induxit in materiam super quam ipsa operatur. Amplius
 27 autem non solum ratio exterior, per quam operatur artifex, non potest
 27 impedire interiorem, per quam operatur natura, sed non eciam oppositum

¹ conformare *Fobes* confirmare $\mathcal{Q}$

enim bestialis existens in animalibus non impedit actiones
nature, sed gaudet et delectatur per illud quod natura
extrahit de coloribus et sonis, quia sunt existentes
in anima bestiali in potentia; et cum natura extrahit
eos, anima bestialis gaudet per
comprehensionem eorum. Ratio autem spiritualis extrinseca,
per quam agit ars, prohibetur ab anima bestiali;
et ideo non comprehendit artifex ex eis que dat ei
ratio spiritualis nisi passiones et accidentia que acquirit
ex rebus quas dat natura. Et ideo res priores in
cognitione apud artificem sunt posteriores in esse: econtrario
dispositioni apud naturam. Et etiam artifex est

30

35

28 bestialis existens] (P^2) existens bestialis H existens K bestialis exiens P 29 [nature] H ||
istud GL || natura] non G 30 quia] M et L M^2 || existentes] (P^2) exientes P 31 in
potentia] (L^2) imposita L || et] (L^2) quia et B I et quia G quod L quia J || natura] non G 32 eos
<ducit> L eos tunc M eos dicit P eos [et] P^2 eos et ducit in actum tunc I J || <et> gaudet L
32-33 per comprehensionem] in comprehensione G 33 ratio] non P || extrinseca spiritualis G
34 ars agit M agit [agit] ars L 35 ex] (M^2) ab M || ei] ei[s] M 36 acquirit] adequant H
consideraret L acquiruntur I acquirunt J 37 rebus] eis L || quas] que K || natura] (M^2) nature
 H K L M P || et] (P^2) quia P 38 cognitione] (B^2) ?communionem B || econtrario] (P^2) econverso
 B I J || econtrario M contrario P 39 naturam. Et] (M) naturam ** qui autem L naturam ?nature
qui autem L^2 naturam quia M^2

28 actiones] actionem $\delta \epsilon \eta \theta$ 29 [nature] Π || gaudet] intuetur α 29-30 natura
extrahit] nature extrahunt $\alpha \beta \epsilon$ 30 coloribus] naturis $\beta \eta$ 31-34 [in potentia — bestiali] η
32 gaudet <eos et delectatur> $\Omega \alpha \beta \gamma \delta \epsilon \zeta$ gaudet eos θ 33-34 [ratio — bestiali] θ
33 [spiritualis] Π || extrinseca] intrinseca $\Omega \alpha \beta \gamma \delta \epsilon \zeta$ 34 ars <in qua non> Π
35 comprehendit] ponit γ 36 passiones] impressiones $\Omega \alpha \gamma \delta \epsilon \zeta \theta$ eum $\beta \eta$ 36-37 que
acquirit ex] remota sunt $\alpha \omega$ 37 dat natura] dant nature $\Omega \omega$ 38 posteriores] adunate $\beta \gamma$

ipsius rationis exterioris, quod est ignorancia artis. Anima enim ignorans
artem, que quantum ad hoc est anima bestialis, non impedit actiones
nature, immo sepe gaudet et letatur in eo quod natura extrahit per suas
opiniones de sonis et coloribus et figuris et aliis similibus: quia ista sunt
in ea in potencia. Et ideo gaudet in comprehensione eorum, quando
natura producit ea in effectum. Huiusmodi tamen natura bestialis
propter suam ignoranciam impedit actiones artis. Et propter predicta
non comprehendit artifex per suam rationem spirituales extrinsecas
nisi passiones et accidentia, quas imprimit in rebus super quas operatur:
quas quidem res natura ministrat ei cum dispositionibus aptis ad huius-
modi passiones et accidentia recipiendas. Et propterea res que sunt
priores in ymaginacione apud artificem sunt posteriores in esse: econverso
dispositioni que est apud naturam. Et artifex etiam est extra rem, sed

40 extra rem, natura autem est intra. Per hoc igitur differt
ars a natura. Et ideo colores et tincture quas ratio extrinseca
potest dicere sunt finite; colores autem qui sunt
in ratione intrinseca fere sunt infiniti. Et ideo colores
multi et tincture sunt a natura quas tinctores non possunt
45 invenire. Ars enim, quia consequitur naturam et
procedit ad prius apud naturam a
posteriori, ideo non comprehendit ex illis ordinibus
qui sunt apud naturam nisi ordines qui sunt multum
remoti adinvicem, inter quos sunt multi ordines apud
50 naturam. Declaratum est igitur quare esse colorum in
natura est aliud ab esse eorum in arte.

De sonis autem dictum est in libro de Anima; de

439b31-440a3

440b27-29

40 hoc] hec $P \parallel$ igitur] ergo G 41 [et (2)] $J \parallel$ quos $I J \parallel$ [extrinseca] $H M$ extrinseca M^2
42 sunt finite] ($?M^2$) sunt infinite $H M$ infinite K sunt finiti $J \parallel$ [qu]i M qui M^2 43 sunt fere
 L fere G ?facte sunt $H \parallel$ infiniti] infinita $H K P \parallel$ colores <intensi> H 44 multi et tincture]
et tincture multi $B P I J \parallel$ sunt [$\langle$ extra>] $K \parallel$ quas (L^2) quam L quos $I J \parallel$ [non] K
45 quia] (M^2) que $M \parallel$ sequitur $G L$ prosequitur M consequitur et sequitur M_2 46 ad prius] a
priori $B H K L M P$ a posteriori G a priori secundum nos $I J \parallel$ apud (L) secundum G per L^1
46-47 a posteriori] ad prius et G autem posteriori J 48 [qui sunt (1)] apud $L \parallel$ [ordines]
 $M \parallel$ [multum] $H L$ multi K 50 igitur] ergo $G \parallel$ colorum esse G esse eorum L 51 [esse] J
52 [in] I

40 intra <rem> $\Omega \omega \parallel$ per hoc igitur] ille sunt res per quas $\Gamma \Delta \omega$ illa est res per quam Π
41 [quas] θ que $\beta \in \eta$ 41-42 [ratio — qui] $\Pi \beta \in \theta$ 42 autem <et tincture>
 $\Gamma \Delta \alpha \gamma \delta \zeta \parallel$ [sunt] $\beta \in \eta \theta$ 43-44 [in — natura] $\theta \parallel$ colores — natura] manifestat natura
ex coloribus et tincturis illas $\Omega \alpha \beta \gamma \delta \in \zeta \eta$ 45 invenire] celare Ω 46 naturam]
eam $\Omega \omega$ 48 qui sunt] parvos scilicet $\Gamma \Delta$ magnos scilicet $\Pi \omega$ 49 remoti] separati
 $\beta \eta \theta$ remoti separati $\epsilon \parallel$ adinvicem <et> $\Omega \omega \parallel$ quos] illos ordines $\Omega \alpha \beta \delta \zeta \theta$ ordines γ
illos ordines qui $\epsilon \eta$ 50 igitur <ex hoc> $\Omega \omega$ 52 est <satis> $\alpha \beta \delta \in \zeta \eta \theta$

40 natura est intra. Per hoc itaque differt ars a natura. Et propter hoc
oportet ut colores et tincture quas ratio extrinseca potest comprehendere
et facere sint finiti. Illi autem qui sunt in ratione intrinseca sunt fere
infiniti. Unde multi colores sunt a natura quos artifices non possunt
45 facere. Quia enim ars consequitur naturam et procedit a posteriori, ideo
non potest comprehendere ex ordinibus qui sunt apud naturam nisi
ordines valde remotos abinvicem, inter quos sunt multi alii ordines
50 apud naturam. Declaratum est igitur quare esse colorum in natura est
51 aliud ab esse colorum in arte.

52 De sonis¹ autem dictum est in libro de Anima. Hic autem dicemus

¹ sonis *Fobes sompnis* Q

odoribus autem et saporibus determinandum est
 443a9-10 hic. Dicamus igitur quod manifestum est quod nullum elementorum
 habet saporem et odorem, et quod sapor et odor
 sunt admixti secundum quod est admixtum. Et quia forma
 cuiuslibet mixti attribuitur dominio alicuius qualitatum
 quatuor, consyderandum est cui qualitati attribuitur
 442a1 sapor in corpore saporoso. Dicamus igitur quia
 gustabile est nutrimentum animalium et nutrimentum
 est simile animali et corpus animalis attribuitur dominio
 calidi et humidi, ideo sapor attribuitur caliditati et
 humiditati; natura enim humidi magis convenit
 animali quam natura terre. Et signum quod natura humidi

55

60

53 ?odorosis *P* || [autem] *L* || saporosis *B P* || dicendum *G* 54 dicamus] dico *GL* || igitur
 ergo *G* || nullum] (*P*²) nullus *P* 55 et (1)] vel *B* || et quod] et quia *GP* quia *HLM*
 56 admixti] admixta *L* || admixtum] mixtum *M* || [et] *LM* et *L*² 57 admixti *BGLPIJ*
 57-58 qualitatum quatuor] (*P*²) qualitatis quatuor *BLPIJ* quatuor qualitatum *G* 58 est]
 enim est *KH*² est enim *M* || cui] (*P*²) quod *P* || attribuitur *G* 59 [igitur] *L* ergo *GH* || quia]
 quod *GHKLM* 61 [animali] *G* animali *G*² || dominio] omnino *H* 62 calidi] coloris *B*
 caloris *MP* || <et> ideo *G* || caliditati] calori *GL* 63 humiditati] humido *L* || natura]
 nature *G* 64 animalij] nature animalis *IJ* || natura (1)] nature *BPJ* || [et] *HK* || signum]
 signum est *G* signum autem *HK* sicci *P* || natura humidi] natura *BHKM* vero *P* aqua *H*²

53 odoribus — saporibus] odorabilibus autem que sunt habentia odorum et saporum $\Omega \omega$
 54 [hic] $\Omega \omega$ 55-56 et odor — admixti] et odor sunt admixtionis γ est admixti θ
 56 secundum — admixtum] que est admixta γ 57 attribuitur] propria est $\beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ ||
 alicuius qualitatum] duarum qualitatum dominantium qualitatum $\Omega \omega$ 58 [quatuor] ϵ
 60 gustabile] gustus Π || nutrimentum animalium] extrinsecum animalibus $\beta \eta$ 61-62 dominio
 — humidi] dominio caliditatis et humiditatis in eo $\Gamma \Pi \alpha \beta$ dominio caliditatis et humiditatis
 $\Delta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta$ caliditati et humiditati θ 62 ideo] necesse est ut $\Omega \omega$ || attribuitur] attribuitur
 $\Omega \omega$ 63 natura enim] illud enim est ita quia natura $\Omega \omega$ || humidi <quod est aqua> $\Omega \omega$
 64 natura humidij] humiditas $\Omega \omega$

de odorosis et saporosis. Dicimus igitur quod nullum elementum habet
 odorem vel saporem. Et hoc manifestum est et quod sapor et odor 55
 sunt immixta secundum quod est mixtum. Quia ergo forma cuiuslibet
 mixti attribuitur alicuius dominio qualitatis de quatuor qualitibus
 primis, idcirco considerandum est cui qualitati attribuitur sapor¹ in
 corpore saporoso. Quoniam autem gustabile est nutrimentum animalis,
 nutrimentum vero oportet esse simile ei quod nutritur, in corpore autem 60
 animalis dominantur caliditas et humiditas, oportet ut sapor attribuitur
 dominio caliditatis et humiditatis; natura enim humidi magis convenit
 animali quam natura terre. Quod autem natura humidi sit causa saporis

¹ sapor *Fobes* sapor est Ω

192va 65 est causa saporis in mixto est quod gustabilium quedam
sunt saporosa in potentia et quedam saporosa in actu. Saporosa
autem in actu sunt humida in actu; sicca vero in actu sunt
saporosa in potentia et non sunt saporosa in actu, donec
fiant humida in actu: verbi gratia, sal non est saporosum
192vb donec humefiat et dissolvatur. Et cum ita sit, sapor
necesse est ut sit ex mixtione partis sicce cum parte humida,
quando fuerit digesta ex calore aliqua digestionem;
et modi saporum diversificantur secundum diversitatem horum
5 duorum in paucitate et multitudine. Dulcedo igitur attribuitur
caliditati et humiditati; amaritudo autem
caliditati et siccitati aut frigiditati et siccitati in respectu

441b19-21

441b19-21

65 [est (2)] *G* 66 sunt saporosa] saporosa sunt *H K M* || [et] *K L* || [saporosa (2)] *B G H K M*
P I J 66-67 [saporosa autem in actu] *P* saporosa que in actu *G* saporosa in actu *L* saporosa
autem in actu *P*² 67 [in (2)] *B* || vero] autem *H* 68 et <ideo> *L* || fiunt *B P J*
69 sal <sal enim> *B H K M P I J* 192vb1 humefiat] (?*L*²) humescit *G* humeficat *L* || [ita] *M*
2 necesse] necessario *G L I J* necesse [sit] *M* || est ut sit] fit *B G L P* fuit *I J* || mixtione]
commixtione *G L* || sicce <et> *B* 3 fuerit] fiunt *B L P I J* || disgregata *M* || ex calore <ex
calore> *M* || digestionem ?aliqua *L* digestionem alia *G* alia disgregationem *M* 4 modi saporum] in
omni sapore *H M* || diversantur *B P I J* 5 <in> multitudine *H M* || igitur] ergo *G L P I J*
6 humiditati] humanitati *G* humidi *L* || [autem] *B K* quoque *G L* 7 aut frigiditati et siccitati in]
aut siccitati et frigiditati in *H* et *M*

65 in mixto] mixti Ω 66 [saporosa] in actu $\Pi \alpha \beta \gamma$ 66-67 saporosa autem in actu] in
actu autem $\beta \gamma \delta \epsilon$ 67-68 [sunt humida — in actu] Π 69 verbi gratia] sicut $\Omega \omega$ ||
sal <et similia ei; hoc enim> $\Omega \alpha \beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta$ sal et similia; hoc enim θ 192vb1 donec]
nisi Π || humefiat et dissolvatur] dissolvatur et humefiat $\Omega \omega$ || cum ita sit] ita est ϵ
2 [humida] γ 3 digesta] concocta $\Omega \omega$ || digestionem] concoctionem $\Omega \omega$ 4-5 horum
duorum] harum duarum virtutum α harum duarum causarum $\beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ 5 paucitate
et multitudine] multitudine et paucitate ϵ 5-6 [dulcedo — humiditati] Ω 6 amaritudo]
dulcedo Π || autem <attribuitur> $\Omega \omega$ 7 [et siccitati] Π || [aut — siccitati] $\Omega \omega$

65 in mixto, ex hoc apparet quod gustabilium quedam sunt saporosa in actu
66 et quedam in potencia. Saporosa autem in actu sunt humida in actu;
67 sicca vero in actu sunt saporosa in potencia et non in actu: quod declarat
69 sal. Ipsum enim non est saporosum in actu nisi primo humefiat et dissolvatur.
192vb Oportet igitur necessario ut sapor fiat ex mixtione partis sicce cum
parte humida, quando fuerint digeste a calore digestionem aliqua; et modi
saporum diversificantur secundum diversitatem duarum rerum predic-
tarum in multitudine et paucitate. Dulcedo igitur attribuitur caliditati
5 et humiditati; amaritudo vero caliditati et siccitati in respectu humidi-

442a12-13 humiditatis dulcedinis; et saporis qui sunt inter
istos fiunt ex hiis duabus naturis, sicut colores fiunt ex
albo et nigro.

10

443a8 De odoribus autem apparet quod materia eorum est sapor,
441b10-21 qui fit ex mixtione siccitatis cum humiditate;
443a9-16 apparet enim per inductionem quod omne habens odorem
438b24 habet saporem. Et quia odores sunt de genere vaporum
443a21 fumosorum et per hunc modum defert eos aër,
444a24-25 ideo attribuuntur siccitati et caliditati, que fit ex siccitate
mixta cum humiditate habente saporem, secundum quod habet
saporem. Et testatur quod natura odorabilium est fumosa
hoc, quod multa non habent odorem; et cum appropinquerint
igni, habebunt odorem. Et per hunc modum
habet proprium in comprehendendo odores per
malaxationes: istud enim instrumentum per suam caliditatem

15

20

8 humiditatis <et> L || et] (L²) quia GLP que P² || [sunt] H 9 fiunt (1)] fuerunt M || hiis
istis K || colores fiunt] fiunt colores K colores B 11 est] sit BHKMIJ 12 mixtione]
admixtione J 15 [et] GHLM || defert] (L²) desunt L differt M 16 <et> ideo HM ||
attribuitur GHKLM || caliditati et siccitati GKL || que] Blumberg qui BHKMPIJ quia GL ||
siccitati] humiditate M 17 humiditate] siccitate M || habente] habenti BP habentes G
19 hoc] eo K per hoc M || non habent odorem multa L non habent odorem multa primo G
19-20 [et — et] H et cum appropinquant igni habent odorem et GL et K et cum appropinquerint
igni habebunt odorem PJ et cum appropinquerint igitur habebunt odorem et I 21 habet]
(L) habent L² habet homo IJ 22 malaxationes] lassationes H malas actiones KL² assationes L

9 istos] istos saporis Ω β γ δ ε ζ modum istorum saporum α ista gustabilia η θ || [fiunt
— naturis] θ fiunt ex his duobus saporibus Ω α β γ δ ε ζ η || colores] qui fiunt η θ 11 odo-
ribus autem] modis autem odorum α β γ δ ε ζ η modis autem odorabilium θ || apparet <ex re
eorum> Ω ω 12 cum] et α 13 apparet enim] et ideo apparet Ω || inductionem] scrutationem
Ω ω 14 et quia] nisi quod Ω α β γ ε ζ η θ nisi δ || odores] modi odorum ω 16 siccitati et
caliditati] caliditati et siccitati II || fit] fiunt Ω ω 18 fumosa] natura fumi Ω ω 21 <homo>
habet Ω ω || odores <rerum> Ω ω 22 malaxationes <manus> Ω ω

tatis dulcedinis; saporis autem medii fiunt ex istis duobus, sicut colores
ex albo et nigro.

10

De odoribus autem apparet quod natura eorum est sapor, qui fit ex
mixtione siccitatis cum humiditate, quoniam omne habens odorem habet
saporem. Odores autem sunt de genere vaporum fumosorum et per istum
modum defert eos aër. Ideo vero attribuuntur caliditati et siccitati, quia 15
fiunt ex siccitate mixta cum humiditate habente saporem. Quod autem
natura odorabilium sit fumosa manifestum est ex eo, quod multa non
habent odorem ex propinquitate ignis habebunt odorem. Unde etiam 20
per malaxationem rerum odorabilium excitantur odores, quia per hoc

et siccitatem innatum est movere hanc substantiam
a re gustabili. Et ideo apparet quod homo melius
25 distinguit differentias sensibilibum olfactus quam cetera
animalia; et tamen multa animalia fortius comprehendunt
odores ex remoto. Dictum est igitur de proprietatibus
instrumentorum istorum sensuum. Perficiendus
est igitur sermo in qualitate comprehensionis:
30 de hoc enim universaliter dictum fuit in libro de Anima.

444a28-33

444b8-15

445b1-2

Dicamus igitur quod opiniones antiquorum in
comprehensione sensibilibum sunt quatuor, quarum
una est opinio dicentium quod forme sensibilibum sunt in
anima et in actu, et quod non acquirit eas ab extrinseco,
35 et quod forme extrinsece solummodo excitant et faciunt
rememorari illud quod tenet ex eis. Et istud est opinio

24 gustabili <habet> H^2 || apparet] dicit Aristoteles GL 25 [olfactus] GL 26 tamen] cum
 G || <multo> fortius M 27 [igitur] HM ergo G || de] ex K 28 instrumentorum istorum]
instrumentorum istorum B || instrumentorum G instrumentorum ipsorum HKM istorum instru-
mentorum L || sensuum] H sensibilibum B et sensuum L sensuum H^2 || <ergo> perficiendus G
29 igitur est H est GL || in] de K 30 fuit] est G 31 [igitur] GL 32 sensuum HK || quo-
rum M 33 opinio est K || [sensibilibum] L || sunt] (M^2) est M 34 quod] quia G || acquirit IJ
35 [quod] M || excitant] excitantur HK 36 illud] istud LM || istud] ista IJ

23 [hanc] $\Omega \omega$ 25 differentias] in comprehensione differentiarum $\Omega \gamma \zeta$ in comprehensione
differentie $\beta \delta \epsilon \eta \theta$ 26 [tamen] $\Omega \omega$ || animalia] ceterorum animalium $\Omega \beta \gamma \delta \eta$ 27 odores]
odorem ω || dictum est] diximus $\Omega \alpha \beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta$ declaravimus θ 28 instrumentorum] omnium
 ζ || sensuum <et perfecimus sermonem in natura sensibilibum eorum> $\Omega \omega$ 29 comprehensionis
<eorum> $\Omega \omega$ 30 dictum fuit] dictum fuit de eo Π est γ 32 comprehensione sensibilibum]
qualitate comprehensionis anime sensibilibum eius $\Omega \alpha \beta \gamma \delta \zeta \eta \theta$ qualitate comprehensionis
sensibilibum eorum ϵ 33 dicentium] dicentis $\Omega \omega$ 34 anima [et] $\Omega \omega$ 35 solummodo]
apud η || excitant] testantur $\beta \zeta \eta$ 35-36 faciunt rememorari] intelligunt θ 36 quod tenet]
quo indigemus $\Gamma \Delta$ quod tenent η || eis <et istud> Π || est] fuit $\beta \epsilon \eta \theta$ || opinio] in tempore η

movetur pars fumosa odorabilis a gustabili re. Et ideo dicit Aristoteles
25 quod homo melius distinguit differentias sensibilibum olfactus quam cetera
animalia, licet multa animalia forcius comprehendant odores a remotis.
Quoniam autem dictum est de proprietatibus instrumentorum sensibilibum
vel de sensibilibus, convenit ut dicamus nunc de modo comprehensionis;
30 quod dictum est universaliter in libro de Anima.

Dicimus igitur quod antiqui in modo comprehensionis sensibilibum
diversificati sunt inter se quatuor modis. Platonici enim dixerunt quod
forme rerum sensibilibum sunt in anima in actu et non veniunt ad eam ab
35 extrinseco sed intrinsece; tantummodo excitant animam ad rememorandum
de illis quas ipsa habet in se. Alii autem dixerunt quod forme

Platonis, aut fere. Secunda autem est opinio dicentium
 quod non est in anima aliquod sensibile in actu,
 sed acquirit ea ab extrinseco. Et isti dividuntur in duo:
 quidam enim dicunt quod acquisitio formarum extrinsecarum
 est acquisitio corporalis non spiritualis, scilicet quod esse
 earum in anima erit secundum dispositionem secundum quam extra
 animam sunt. Illi autem qui dicunt quod comprehensio rerum
 extrinsecarum et acquisitio earum est acquisitio
 spiritualis sunt bipartiti. Quidam enim dicunt quod in
 comprehensione earum non indigent medio: dicunt enim
 quod anima comprehendit suum sensibile extrinsecum et
 movendo se ad ipsum et supponendo se illi. Et isti sunt
 opinantes visionem esse per radios exeuntes ex oculo
 ad rem visam. Quidam autem dicunt quod anima recipit

437b12-13

419a20

40

45

50

37 [aut fere] HL || [autem] GHL || opinio est L opinio est opinio $BHKMP$ opinio G
 38 [aliquod] M aliquod M^2 aliquid IJ || [in (2)] K 39 acquirit] (H) exquirat H^2 || ea] eam K
 40 [enim] K autem M || [quod] P quod P^2 41 corporalis <et> HKM || [scilicet] G || esse]
 (M^2) erit M 42 [erit] M 42-43 sunt extra animam HKM 43 illi] alii M 44 [earum]
 M earum M^2 44-45 spiritualis acquisitio B 45 sunt] non L non sunt L^2 46 indiget I
 47 quod] quidam de B quidam quod B^2 || extrinsecus B 48 superponendo se BPI supponendo G
 48-49 sunt opinati M opinati sunt H opinantes L 49 ex] ab GL 50 ad] in M || autem] (H^2)
 enim G . H

37 autem — dicentium] est opinio dicentis $\Gamma\Delta\omega$ opinio est Π 38-193ra25 [in anima —
 dicitur] $\eta < > 192rb12 \eta$ 38 [in actu] ζ 39 sed] et quod $\Omega\omega$ 40 [quod] Π ||
 acquisitio] sua acquisitio $\Omega\omega$ || extrinsecarum <et perfectio sua per eas> $\Omega\alpha\beta\gamma\delta\epsilon\eta\theta$
 extrinsecarum et occultatio sua per eas ζ 41 scilicet] et intentio eius est $\Omega\omega$ 43 illi
 autem qui] et quidam $\Omega\omega$ 45 spiritualis <non corporalis> ζ || sunt bipartiti] et isti
 dividuntur in duas $\Omega\omega$ || [dicunt] γ 46 indiget] indiget $\Omega\omega$ 46-47 dicunt enim quod]
 sed $\Omega\omega$ 47 suum sensibile extrinsecum] sua sensibilia extrinseca $\Omega\omega$ 48 [ad ipsum] β ad
 ipsa $\Omega\alpha\gamma\delta\epsilon\zeta\eta\theta$ || illi] illis $\Omega\omega$ 49 [ex oculo] α 50 quidam autem dicunt] pars autem
 secunda dicit $\Omega\omega$

sensibiles non sunt in anima in actu, sed acquirit eas ab extrinseco. Et
 horum quidam dixerunt quod anima acquirit eas secundum illum eundem
 modum secundum quem sunt in rebus extrinsecis, quoniam earum acqui-
 sicio est corporalis et non spiritualis, ut dixerunt; unde voluerunt quod
 esse earum sit in anima, secundum eandem dispositionem secundum
 quam sunt in rebus extra animam. Alii autem dixerunt quod acquisicio
 earum ab anima spiritualis est et non corporalis; et horum quidam dixe-
 runt quod anima non indiget medio sed comprehendit formas extrinsecas
 movendo se ad ipsas et supponendo se illis. Et isti dicunt visionem fieri
 per radios exeuntes ab oculo ad rem visam, et non per adventum forme
 ad oculum. Alii dicunt quod forma movetur ad animam per media; primo

40

41

45

50

102vb
suum sensibile mediantibus mediis: primo enim recipiunt
ea media et postea reddunt illud ad sensum communem, et
indifferenter sive medium fuerit instrumentum aut corpus extrinsecum.

Dicentes autem quod anima non indiget medio

55 habent duas ratiocinationes, ut narravit Aristoteles; quarum
una est quod hec, si non reciperent per medium et non moverentur
ad sensibilia, non indigerent motu forti apud sentire.

Et secunda est quod, si forme venirent ad

animam per media, tunc anima non posset recipere ex

60 formis nisi quantum redditur illi. Dicentes vero radios

exeuntes ab oculo habent rationes sufficientes. Et

fortior earum est hec, quod ponunt in aspectu, scilicet quod cause
visionis et eius quod accidit in visione sunt linee radiales,

51 suum] . suum *K* 51-52 recipiuntur ipsa *K* 52 et postea] postea autem *G* || illud] istud *L*
53 indifferenter] (*L*²) ?indifinitum *L* || <illud> medium *M* || instrumenti *H K* || aut] apud *H* ||
extrinsecus *K* 54 quod autem *L* || [non] *M* non *M*² || indiget] (*L*²) ?indigat *L* 55 rationes
G H K M || narravit Aristoteles] vult Aristoteles *G* Aristoteles vult *L* 56 hec quod *G L* quod
H K M quod hoc *P I* || [per] *J* nisi per *M*² *P*² || moveretur *L* 57 indigent *B* 58 [et] *M* || [si] *P*
si *P*² || forme <sensibiles> *G L I J* || ad] apud *G L* 59 media] medium *J* 60 redderetur *G L*
additur *J* 61-62 et fortior earum] quarum fortior *G L* 62 hec, quod] et *L* hoc quod *P* ||
[in] *B H K M P* || aspectu] (*P*) aspectum *B* conspectu *G* aspectui *P*¹ || quod cause] (*P*²) quod esse *G*
quod cause [cause] *K* quod /// *P* 63 linee] (*P*¹) linee et *L* linee et figure non possunt describi
nisi in corpore exeunte ab oculo et radius nos autem dicamus quod visus et quod accidit ei non fit
complete nisi per huius (*sic*) lineas et figuram *P*

51 suum — mediis] sua sensibilia mediante sua receptione mediorum $\Omega \omega$ 52 et postea]
donec $\Omega \omega$ || illud] illa $\Omega \omega$ 53 indifferenter] aut γ || fuerit] sit ϵ || aut corpus
extrinsecum] corporis extrinseci Π 54 indiget <ex eis> ϵ 55 ratiocinationes] partes $\beta \delta \epsilon \eta \theta$
56 [quod hec] $\alpha \beta \gamma \delta \epsilon \eta \theta$ || non reciperent] reciperet illud Ω reciperet sensibile ω || moverentur]
moveretur $\Omega \omega$ 57 indigerent] indigeret anima $\Omega \omega$ || forti <et conatu> $\Omega \alpha$ forti et contentione
 $\beta \gamma \delta \zeta \eta \theta$ || sentire <sensibilia> $\Omega \delta \epsilon \zeta \theta$ sentire sensata $\alpha \beta \gamma \eta$ 58 <ratiocinatio> secunda
 $\Omega \omega$ 59-60 ex formis] formas α 60 redditur illi] reddit illi medium $\Omega \omega$ 61 rationes suffi-
cientes] rationem sufficientem $\Gamma \Delta$ 62 ponunt — scilicet] ponit sciens aspectus $\Omega \alpha \beta \gamma \zeta \eta \theta$
ponunt scientes aspectus $\delta \epsilon$ || cause] causa η 63 in visione] in ea $\Gamma \Delta \omega$ ab ea Π

enim recipiunt | eam media secundum ordinem ipsorum, sive medium Q 41ra

fuerit corpus extrinsecum sive instrumentum anime; et postea reddunt
eam sensui communi. Dicentes autem quod anima non indiget medio,

55 quia ipsa movetur ad formas, habent duas rationes. Una est quia, si
reciperet formas per medium et non moveretur ad ipsam, non indigebit
motu forti in sciendo. Alia est quod, si forme venirent ad animam

60 per media, non posset anima recipere de formis nisi quantum redderet ei
a medio; ita quod si medium esset magnum, videretur res magna, et si
esset parvum, videretur res parva. Qui autem dicunt radios exire ab
oculo ad rem visam, habent etiam rationes; et earum fortior est, quoniam
visio fit per lineas rectas aut reflexas. Et hii ponunt visionem fieri per

recte aut reflexe aut converse. Et hii quidem ponunt
 quod visio fit per figuram pyramidalem exeuntem
 ab oculo et pervenientem ad rem visam. Isti igitur existimaverunt
 quod iste linee et figure non possunt describi
 nisi in corpore exeunte ab oculo, et est radius. Nos
 autem dicimus quod visus et quod accidit ei non fit complete
 nisi per huiusmodi lineas et pyramidem. Et istud
 quidem est verum. Sed dicimus quod iste mesure nullum
 habent subiectum nisi medium diaphanum: hoc enim
 corpus innatum est recipere formam et colorem hoc modo
 receptionis. Modo autem dicendum est de impossibilibus
 contingentibus huic opinioni quod dixit
 Aristoteles, et faciendum est post. Modo autem dicamus quod
 qui dicit quod forme sensibilium sunt existentes in anima in

64 aut (2)] et H || et hii quidem] et hoc quod BK et hii qui L ex hoc quod P 66 [et] GL ||
 igitur] ergo GHL enim M || estimaverunt $BHKLM P$ 67 i° B ille G || [et figure] HM et iste
 figure M^2 || non possunt describi] describi non possunt [describi] M 68 est radius] / radi/s P in
 radiis P^2 69 dicamus P || [et] K est M || [ei] G || fit completum BP sit complete GK complete fit M
 193ra1 huiusmodi] (P^2) huius $BHKLP$ || pyramidem <completum> K 1-2 [et istud —
 verum] K est verum BP 3 <per> medium B || diaphanum] (B^2) diffonum B 5 recepti-
 onum B receptum $GHL M$ receptivo KP || [autem] K || est <quod> IJ 6 quod] que BGH
 MP modo autem dicit *** quem L et quod IJ || dicit LJ 7 [et] IJ || est post] post est post L
 est primo M est P || [modo autem] L modo B || quod] Aristotelem K 8 [quod] M 8-9 anima
 in actu] actu in anima H anima et actu L anima M

64 [recte] Π || reflexe aut converse] fracte aut reflexe $\Gamma\Delta\alpha\beta\gamma\delta\epsilon\eta\theta$ fracte aut rupte Π fracte aut
 reflexe a motu eius ζ || hii quidem ponunt] hoc quod ponit $\Omega\omega$ 65 pyramidalem] pyramidalem
 conicalem Ω acutam α sicut pyramidem β medie pyramidis $\gamma\zeta$ acutam pyramidis $\delta\epsilon\eta\theta$ ||
 exeuntem] in lineis exeuntibus ω 66 pervenientem — visam] terminatis in rebus visis $\Omega\omega$
 || isti <omnes> $\alpha\delta$ 67 [quod] θ || [iste] $\alpha\gamma\delta\epsilon\zeta\eta\theta$ 67-193ra1 [non — pyramidem] ϵ
 67 <que imprimuntur in visione> non possunt $\Omega\alpha$ que fiunt in visione non possunt $\beta\delta$ que
 dantur in visione non possunt $\gamma\zeta$ que describuntur in visione non possunt $\eta\theta$ 69 complete]
 completa datio causarum eius $\Omega\alpha\beta\gamma\delta\zeta\eta\theta$ 193ra1 huiusmodi] existimandum istas $\Omega\beta\gamma\delta\zeta\eta$
 existimandum ad $\alpha\theta$ || pyramidem] figuram pyramidalem $\Omega\alpha$ figuras pyramidales $\beta\gamma\delta\zeta\eta\theta$
 2 [iste] γ 3 habent <deferens neque> $\Omega\omega$ || medium <scilicet corpus> $\Omega\omega$ 4 formam]
 lucem $\Omega\omega$ 5 dicendum] numerandum $\Omega\omega$ 6 dixit] numeravit $\Omega\omega$ 7 faciendum est
 post] redeamus illuc ubi fuimus $\Omega\omega$ 8 dicit] opinatus est $\Omega\omega$

figuram pyramidalem, exeuntem ab oculo et pervenientem ad rem visam, 65
 estimantes quod ille linee et figure non possunt esse nisi in corpore 67
 exeunte ab oculo, quod est radius. Nos autem dicimus quod verum est 69
 quod visio non completur nisi per huiusmodi lineas et figuram; sed sub- 193ra
 iectum earum non est nisi medium dyaphonum, quod est innatum
 recipere formam coloris hoc modo receptionis. Prima autem opinio sic 5

- actu et quod non indigent extrinsecis sensibilibus nisi ad
 10 rememorationem, falsum dicit, quoniam, si iste forme essent in
 ea actu, tunc non indigerent formis extrinsecis in sciendo
 eas; et tunc necesse esset ut sciret sensibilia
 antequam sentiret ea extrinsecus; et etiam, si ita esset,
 essent instrumenta vana et otiosa. Natura autem nichil facit
 15 otiose. Sermo autem dicentium quod forme sensibilibus
 imprimuntur in anima impressione corporali destruitur
 per hoc, quod anima recipit formas contrariorum
 insimul. Et hoc non tantum invenitur in anima sed in
 mediis: apparet enim quod per eandem partem aëris recipit
 20 videns contraria, album et nigrum. Et hoc etiam,

476a12-13

744a36-37

9 indiget *H K M P* || sensibus *L* 10 rememorationem] (*H*²) rememorationem *B H K* || falsum
 factum *K M* || dicit] est *B H K M P I J* || quoniam] quia *G L* 11 tunc] sic *H M* || indigeret *H K*
M P indigent *L* || sciendo] sentiendo *G L I J* 12 eas <vel sciendo> *G* || <non> necesse *J* ||
 [esset] *L* esset *L*² || scirent *B* sentirent *G* sentiret vel sentiet *L* sciret [ea] *M* sentiret vel sciret
*L*² sentiret *I J* 13 sentirent *B* sciret *H* 14 essent — otiosa] tunc instrumenta essent otiosa et
 superflua *B H K P I* otiosa et superflua *M* || natura autem] nam natura *H* natura enim *K*
 16 pressione *L* 17 [formas] *G L* formas *L*³ || contrariorum] (*L*³) contrariorum *B* contraria
G L rerum contrarias *H K M* 18 invenitur] videtur *G L* 19 [aëris] *L* 20 <scilicet>
 album *I J* || <per> hoc *M*

10 rememorationem <et excitationem solum> $\Omega \omega$ || falsum <eius> $\Omega \omega$ || dicit] demonstra-
 bitur $\Omega \omega$ 11 ea] eis ϵ anima θ || <in> actu $\Omega \omega$ || formis <lucis> $\gamma \zeta$ 11-12 sciendo eas]
 perveniendo ad scientiam earum $\Omega \omega$ 12 [necesse esset ut] $\Omega \omega$ || sensibilia <eius> $\Omega \omega$
 13 ea extrinsecus] res extrinsecas, et quando voluerit sentire aliquod sensibile, iaciet in illud suum
 radium per se et comprehendet illud $\Omega \beta \gamma \epsilon \eta \theta$ res extrinsecas, et quando voluerit sentire aliquod
 sensibile, iaciet in illud suos radios per se et comprehendet illud $\alpha \delta \zeta$ || esset] essent res $\Omega \alpha \beta \gamma \delta$
 $\epsilon \zeta \eta$ essent iste res θ 14 essent <ista> $\Omega \alpha \gamma \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ || vana et otiosa] vana $\alpha \theta$ otiosa et
 vana $\beta \gamma \delta \zeta \eta$ otiosa et istud vanum est ϵ 14-15 [natura — otiose] θ 15 otiose] vanum
 $\Omega \alpha \beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta$ || sermo autem dicentium] illi autem qui dicunt $\Omega \omega$ || [quod] Π 16 destruitur]
 demonstratur falsum suum $\Omega \omega$ 17 formas] formam $\beta \theta$ 18 insimul <et istud est impos-
 sibile in corporibus> $\Omega \omega$ || sed <etiam> $\Omega \omega$ 19 [quod] $\alpha \beta \gamma$ || aëris <non> ζ 20 contraria]
 colores contrarios insimul quando aspicit duo, unum eorum $\Gamma \Delta \beta \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ colores contrarios
 quando aspicit duo, unum Π colores contrarios insimul quando affert duo, unum α colores contrarios
 quando intelligunt duo, unum eorum γ || <aliud> nigrum $\Omega \beta \gamma \delta \zeta \eta \theta$ unum nigrum $\alpha \epsilon$

- 10 destruitur, quoniam, si forme sensibiles essent in anima in actu, non
 indigeret formis extrinsecis ad sciendum eas. Posset ergo scire sensibilia
 que sunt extra, antequam senciret ea extrinsecus. Secunda opinio sic
 15 destruitur: si anima recipit formas rerum¹ sensibilibus receptione corporali,
 duo contraria simul erunt in eodem, quia recipit formas contrariorum
 simul; quod non solum invenitur in anima, sed etiam in medio.
 19 Per eandem enim partem corporis videtur album et nigrum. Amplius si

¹ rerum *Fobes* iterum 2

quod videtur, quod maxima corpora comprehenduntur a visu per pupillam, licet sit ita parva adeo quod comprehendit medietatem sphere mundi, est signum quod non existunt colores in ea secundum existentiam corporalem, sed spiritualem. Et ideo dicitur quod isti sensus non comprehendunt intentiones sensibilibum nisi abstractas a materia: non enim apprehendunt intentionem coloris nisi abstractam a materia; et similiter olfactus et saporis et alii sensus sensibilibum aliorum. Et cum declaratum est hanc comprehensionem esse spiritualem, dicamus negantibus sensus comprehendere per medium quod intentiones quas anima comprehendit spiritualiter, quedam sunt universales, scilicet intelligibilia, et quedam particulares, scilicet sensibilia. Et isti

21 [quod (1)] *K* quod maxime *M* || quod (2)] (*P*²) per *P* || corporum *G* || [*a*] *P* 22 ita sit *G* ita est *L* || [adeo] *H K M* adeo quidem *G* adeo que *L* 22-23 comprehendit medietatem] comprehenduntur etiam *M* 23 <et> est *G* || [non] *B* 24 <non> secundum *B* || existentiam] $\Omega \omega$ extensionem *B G H K L M P I J* 25 dicit *H* || iste *M* || comprehendit *M* 26 sensibilibum] insensibilibum *G* || abstractis *G* 27-28 [non — materia] *M* 27 comprehendit *B H K P* comprehendunt *G L* || abstractum *G* abstracta *H* 28 olfacti et *B K P* olfactus *G* || [alii sensus sensibilibum] *B H K M P I J* 29 et] quia *G L* 30 dicemus *B I J* || sensus negantibus *B P² I J* // negantibus *P* 30-31 per medium comprehendere *M* 32 spiritualiter] spirituales *G L* || [scilicet] *K* || intellecta *B M P²* intellectas *H* intellectiva *K P* 33 [et (1)] *K* || particulares] (*P*²) particularia *B* parti *K* particular// *P*

21 [quod videtur] $\Omega \omega$ 22 [ita] $\Omega \omega$ 23 existunt] accidunt $\Omega \alpha \beta \gamma \delta \epsilon \zeta \theta$ 24 colores <et consequentia eorum> $\Omega \omega$ || sed <existentiam> $\Omega \omega$ 25 dicitur] dicimus $\Omega \omega$ || [quod] $\Omega \omega$ || isti] omnes ω 27 [non] $\Omega \omega$ || enim apprehendunt] apprehendunt enim Ω apprehendit enim ω 27-28 [coloris — similiter] β 27 [nisi] $\Omega \omega$ 28 similiter] in ea ζ || olfactus — sensus] apprehendit intentionem olfactibilis et gustabilis $\Omega \omega$ || sensibilibum] sensuum $\alpha \delta \eta$ 30 dicamus] dicatur Π 31 medium] media $\alpha \theta$ || [comprehendit] γ 32 spiritualiter] comprehensione spirituali $\Omega \omega$ || universales] particulares Π || intelligibilia] sensibilia Π 33 particulares] universales Π || sensibilia] intelligibilia Π

colores essent in anima secundum existentiam corporalem, et non spiritualem, nunquam per pupillam, que est ita parva, comprehenderemus medietatem spere celestis, que est ita magna. Oportet igitur ut sensus non comprehendant formas sensibilibum nisi abstractas a materia. Visus enim non recipit colorem, sed intencionem eius abstractam a materia; et similiter est de odore et sapore et aliis sensibilibus. Postquam igitur declaratum est quod comprehensio rerum sensibilibum a virtute sensitiva est spiritualis, conveniens est ut destruamus opinionem que dicit hanc virtutem non comprehendere per medium. Dicimus igitur quod rerum que comprehenduntur ab anima spiritualiter quedam sunt universales, et iste comprehenduntur per intellectum; et quedam particulares, et ille com-

- duo modi intentionum aut comprehenduntur ab anima
 35 uno modo modorum spiritualium aut ambobus.
 Et si esset uno modo, tunc intentiones universales et
 particulares essent eedem, quod est impossibile. Comprehendit
 igitur intentiones universales uno modo et
 particulares alio modo. Universales autem comprehendit
 40 comprehensione non communicante cum materia
 omnino, et ideo non indigent medio. Particulares vero
 comprehendit per res convenientes rebus particularibus,
 scilicet per media. Et si hoc non esset, tunc intentiones
 comprehense essent universales, non particulares.
 45 Et esse formarum in mediis est modo medio inter
 spirituale et corporale: forme enim extra animam habent

34 duo — autem comprehenduntur *G* autem comprehenduntur modi intentionum duo *L*
 35 [modo] *GL* || spiritualium modorum *M* quatuor spiritualium *H* || ambobus] ///obus *P*
 duobus *P*² 36 [et (1)] *L* sed *B K P J* || essent *I J* || <hoc> uno *GL* || intentiones universales
 tunc *L* tunc intellectuales universales *G* tunc intentiones spirituales universales *M* 37 eedem]
 idem *G* || impossibile est *B* || comprehendendum *L* 38 igitur] ergo *G* || universales intentiones *G*
 universales *H* 39 comprehenduntur *HM* comprehendunt *L* 40 [non] *M* 42 rebus
 <spiritualibus> *M* 43 [scilicet] *P* 44 <et> non *HK* 45 et] et quasi *B P I* quia
 dicimus quod *GL* et quod *HKM* || formas *H* || in mediis est] est in medio *GL* || modo medio]
 medio modo *HL*² *J* modo *L* 46 spiritualem et corporalem *B G M P* corporalem et spiritualem
HK || <patet> forme *M* || enim] autem *GL* || habent] (*L*³) habet *L*

34 intentionum aut comprehenduntur] intentionum non absolvuntur de illo quod aut com-
 prehenduntur $\Omega \gamma \epsilon \zeta$ intentionis non absolvuntur de illo quod aut comprehenduntur α intenti-
 onum non absolvuntur de illo quod aut $\beta \delta \eta \theta$ || [ab anima] θ 35 [modorum spiritualium] $\Pi \gamma$
 35-36 [aut — modo] γ 36 esset] essent α 36-37 universales et particulares] particu-
 lares et universales ζ 37 essent eedem] essent unus modus Ω ex eadem $\alpha \gamma \delta \epsilon$ || impossibile
 <et cum sit res ita> $\Gamma \Delta \omega$ impossibile et cum sit istud ita Π 38 [igitur] $\Omega \omega$ 38-39 [uno —
 autem] $\beta \theta$ 39 universales autem] intentiones autem universales $\Omega \alpha \gamma \delta \epsilon \zeta \eta$ 41 [non] γ
 || indigent] indiget in eis $\Omega \omega$ || medio] mediis ζ || particulares vero] intentiones vero particulares $\Omega \omega$
 43 [per] $\Omega \omega$ 44 [comprehense] θ || non] ad ϵ 45 formarum] forme Π || modo] illo modo ζ
 46 corporale] comprehensibile α || forme enim] esse enim formarum $\Omega \omega$ 46-47 habent
 esse] est $\Omega \omega$

- prehenduntur per sensum. Et quia universale non potest esse particulare,
 necesse est ut isti duo modi comprehendendi intenciones rerum univer-
 35 salium et rerum particularium sint diversi: nam universale comprehen-
 38 ditur per intellectum et particulare per sensum. Et quia comprehensio
 40 rerum universalium nullo modo communicat cum materia, ideo huiusmodi
 comprehensio non indiget medio. Comprehensio autem rerum particu-
 larium, quia communicat cum materia, necesse est ut fiat per medium:
 nam si hoc non esset, intenciones comprehense essent universales et non
 44 particulares. Forme igitur quas virtus sensitiva comprehendit, habent
 46 in rebus extrinsecis, in quibus sunt, purum esse corporale; et in anima,

sensus communis, extenderetur ad res visas, tunc non indigeret
 retibus oculi, neque esset quod, quando destrueretur
 aliquod rete, quod ista virtus corrumpetur. Et etiam si
 anima extenderetur donec occurreret sensibili, tunc eodem
 modo comprehenderet omnia visa propinqua et remota.
 Et universaliter dicentes radios exire ab oculo non
 possunt fugere duo: aut ponere istos radios esse
 corporales aut non. Sed si corporales, continget ut visio
 sit in tempore, et maxime quando res visa fuerit remota
 (declaratum est enim quod omne corpus motum
 movetur in tempore), et intelligere corpus exire
 a pupilla, deinde dilatari quousque superponatur medietati
 celi, quod est impossibile. Et etiam anima visibilis

440a29-30

193rb

5

10

193rb1 communis] (L^2) rationis L || extendetur L || tunc non indigeret HM non tunc indigent G
 2 retibus] rebus L || neque] nec P || esset] esse necessarium G || [quod] H 3 rete] (L^2) recte
 L || [quod] K || virtus ista HKM || corrumpetur L 4 sensibili] ($?G^2$) sensibiliter G ||
 [tunc] G tunc G^2 5 modo] (M^2) medio M || comprehendunt L comprehendet J 7 duo] a
 duobus J 8 corporales (1)] (M^2) equales M || contingit $G H K L M$ || visio] rei visio $H K L^2$
 viso L 9 tempore] corpore K || visa res B || mota K 10 enim est M || [omne] $G L$ 11 move-
 tur] (P^2) movet G movet P || [in tempore] L || et <etiam> $B I J$ || intelligere] intelligit $G H K I J$
 intelligit L intelligitur M 12 [a] K || dilatari] dilatatur G || supponatur $G H K L$ 13 celi
 [<oculi>] L || impossibile est B || visibilis] (L^2) sensibilis L

193rb1 communis <esset ille qui> $\Omega\omega$ || visas] donec eas sentiret $\Omega\beta\gamma\delta\epsilon\eta\theta$ donec eas
 comprehenderet $\alpha\zeta$ 2 oculi] que sunt in oculo, scilicet tabulatis Ω que sunt in oculo,
 scilicet velis ω || neque <necesse> $\Omega\omega$ || destrueretur] corrumpetur γ 3 [quod]
 $\Omega\omega$ 4 [extenderetur donec occurreret] γ 5 propinqua et remota] remota ab eis et
 propinqua $\Gamma\Delta\beta\gamma\delta\epsilon\eta\theta$ remota et propinqua Π remota et propinqua eis $\alpha\zeta$ 7 possunt
 fugere duo] possunt fugere unum duorum $\Gamma\Delta\omega$ comprehendunt illud unum duorum Π
 8 corporales (1)] ponit eos esse corpora $\Omega\omega$ || non] ponere eos esse radios luminosos non corpora
 $\Omega\beta\gamma\delta\epsilon\eta\theta$ ponere eos esse radios aut non corpora α || si corporales] ponit eos esse corpora
 $\Omega\omega$ || visio <rerum> $\Omega\omega$ 9 res visa] a re visa $\alpha\delta$ 10 [corpus] $\Omega\omega$ 11-13 [et — impossibile]
 $\Pi\beta$ 11 et <etiam> $\Gamma\Delta\alpha\gamma\delta\epsilon\zeta\eta\theta$ 12 pupilla] primo $\eta\theta$ || superponatur medietati]
 coniungatur pari suo super medietatem $\alpha\gamma\delta\epsilon\zeta\eta\theta$ 13 [quod] $\Omega\omega$

radii exeuntes medio neque luce. Amplius eciam non indigeret oculus
 retibus suis, neque destrueretur visus quando accideret lesio in aliquo
 suorum recium. Rursus si anima extenderetur donec occurreret rei
 sensibili, eodem modo comprehenderet propinqua et remota. Univer-
 saliter autem dicimus quod qui ponunt radios exire ab oculo, necesse
 habent ponere ipsos esse corporales aut non corporales; quod si posuerint
 ipsos esse corporales, necessario oportebit ut concedant quod visio fiat
 in tempore; videlicet ut res magis remota videatur in maiori tempore,
 et minus remota in minori, quoniam probatum est quod omne corpus
 motum movetur in tempore. Oporteret eciam quod corpus quod egre-
 ditur a pupilla dilataretur, quousque supponeretur medietati celi, quod
 est impossibile. Amplius si corpus exit ab oculo, deferens secum virtutem

193rb

5

10

103rb

debet esse ordinata in hoc corpore, et nullum corpus in
 15 animali est subiectum anime nisi calor naturalis. Et si
 calor naturalis separaretur ab oculo, statim infrigidaretur
 et adnichilaretur. Et si illud quod exit ab oculo sit
 lux, non corpus, tunc non possemus dicere quod anima est
 posita in illa luce: subiectum enim anime est substantia,
 20 non accidens. Et cum anima non fuerit posita in illa luce
 sed intra oculum, quomodo igitur comprehendit sensibilia,
 cum non tangit ea? Omnis enim actio et passio fit
 per contactum aut per medium aut sine medio.

14 corpore] corporale exeunte G 15 color GK 16 color GK || separatur BL separatur
 HM 17 exit] est G || ab] ex G || [non] sit G 18 non possemus] nisi possemus G non
possumus L 19 luce illa H 19-21 subiectum — accidens — in illa luce sed] (L^2) subiectum
— ab oculis — in illa luce sed G subiectum — accidens — nisi L sed M 21 intra] intus M inter
 H || igitur] ergo GHM || apprehendit L 22 tangat GM || et passio] aut G in passione HK
aut passio L vel passio in passione M 23 tactum HKM contactum et hoc I contactum
et hic J

14 ordinata] ligata ω 15 est <quod est> $\Omega \beta \gamma \delta \epsilon \eta \theta$ 16 [calor naturalis] $\Omega \omega$ || [ab
oculo] Π || infrigidaretur] separaretur $\alpha \beta \gamma \eta \theta$ corrumperetur $\delta \epsilon$ 17 [et adnichilaretur] Π
19 posita] ligata ω || [luce] Π 20 cum] ita $\beta \gamma \delta \epsilon \eta \theta$ || fuerit] erit $\beta \gamma \delta \epsilon \eta \theta$ 21 sed
<posita fuerit> $\Omega \alpha \zeta$ sed posita erit $\beta \gamma \delta \epsilon \eta \theta$ || quomodo] quo δ 23 contactum <et movere
medium motum postremum est per contactum; et non fugit per necessitatem ut accadat instrumento
istius virtutis cum suo sensibili quod unum sit movens et aliud motum> $\Gamma \Delta$ contactum et movere
medium motum postremum est per contactum; et non fugit per necessitatem ut accadat instrumento
istius virtutis suo sensibili quod unum sit movens et aliud motum $\Pi \delta \theta$ contactum et movere me-
dium motum postremum est per contactum; et non fugit per necessitatem ut accadat instrumento
istius virtutis in comprehensione sensibilibum quod unum sit movens et aliud motum α contactum
et pervenire medium ad motum postremum est per contactum; et non fugit per necessitatem ut
accadat instrumento istius virtutis suo sensibili quod unum sit movens et aliud motum β contactum
et pervenire medium ad motum postremum est per contactum; et non fugit per necessitatem ut
accadat instrumento virtutis in comprehensione sensibilibum quod unum sit movens et aliud motum γ
contactum et movere medium motum postremum est per contactum; et non fugit per necessitatem ut
accadat instrumento istius virtutis in comprehensione sui sensibilis quod unum sit movens et aliud
motum ϵ contactum et pervenire medium ad motum postremum est per contactum; et non fugit per
necessitatem ut accadat isti instrumento suo sensibili quod unum sit movens et aliud motum η
23-25 [aut per — contactum] $\Omega \omega$

visivam, quousque occurrat rei visibili, oportet quod illud corpus sit
 15 calor naturalis, quoniam nullum corpus est subiectum anime nisi calor
 naturalis; et si calor naturalis egrederetur ab oculo, necessario infrigida-
 retur oculus et periret in eo virtus visiva. Quod si dixerint illud quod
 egreditur ab oculo non esse corpus sed lucem, oportebit eo concedere quod
 anima non sit posita in luce illa, eo quod subiectum anime oportet esse
 20 substantiam et non accidens. Et cum anima non sit in luce illa sed in
 oculo, non poterit comprehendere sensibilia, que sunt extra, quia nulla
 actio aut passio fit nisi per contactum, et hoc aut cum medio aut sine

Si per medium, necesse est primo moveri medium per contactum; et necesse est, si posuerimus quod illud quod exit ab oculo est lux, dicere medium esse; et si non, non perveniret motus sensibilis ad sensum. Et nulla differentia esset inter hunc sermonem et sermonem dicentem quod visio completur per medium et lucem: lux enim apud nos non est in ipso oculo sed ex extrinseco. Sed hoc non dicunt. Et si dicerent hoc, contingeret eis videre in obscuro. Et fecit eos errare hoc, quod viderunt istum spiritum per quem fit visio convenientem luci; quapropter opinati sunt ipsum esse lucem, credendo quod lux est corpus. Galienus autem in tantum applicabatur errori quod existimavit aërem esse sentientem.

v. 625 Kühn

Et cum declaratum est quomodo comprehendit anima

24 si] sed L || medium primo moveri L medium primo motum G ut primo moveatur medium $H K$ ut moveatur medium M 25 tactum $H K M$ || et [$<si>$] B et sic $I J$ || ponimus G || istud $G M$ 26 esse; et si] et non posuerint et si L esse et etiam sine quo L^2 27 [non] $B G H K M P$ || perveniret] (L^2) pervenerit $G L$ 27-28 esset differentia G differentia est L 30 non est] (L^2) non H neque L || [in] J || [ex] $G H K L$ ab M 31 dicerent] dixerint $G L$ || continget G contingit L non contingeret $M P$ 32 facit H faceret K || hoc, quod] hoc quod non $B L^2 J$ quod non G in hoc quod $H K M$ quoniam non L hoc quod [non] P || vident $G L$ viderent K || ipsum M 33 [spiritum] M || quem] quod M || conveniens M || <lucem> luci L 34 [ipsum] B 35 [lux] K || [$<et>$] corpus L || autem] enim $K M$ || [in tantum] L || applicabitur G applicabat H 36 quod] (L^2) et $K L$ || existimavit] estimavit $B G H K L M P$ || aërem esse sentientem] (B) sentientem errorem esse L [errorem] aërem esse sentientem M aërem esse sustinentem B_2 sentientem aërem esse L^2 37 et cum] et cum hoc K sicut P || quomodo] quando H || [comprehendit] P comprehendit P^2

26 lux] lux non corpus $\Gamma \Delta \alpha \beta \delta \epsilon \theta$ non corpus Π lux et non corpus $\gamma \eta$ || dicere <per> $\Omega \omega$ || [non] $\beta \gamma$ 27 perveniret <per necessitatem> $\Omega \alpha \beta \gamma \epsilon \eta \theta$ || [differentia] Π 28 esset <per necessitatem> $\Omega \omega$ || et <nostrum> $\Omega \omega$ 29 lux enim] nisi quod lux $\Omega \omega$ 31 dicerent] diceremus η 32 fecit eos errare] error eorum est ω 33 luci] rei Ω 35 errori <in ista re> $\Omega \alpha \beta \gamma \delta \epsilon \eta$ errori in ista θ

medio. Et cum fit per medium, necesse est primo moveri medium per contactum. Rursus si illud quod egreditur ab oculo est lux (lux autem non potest esse nisi in corpore dyaphono), sequitur ex dicto eorum quod visio non completur nisi per medium et lucem. Lux enim, quantum ad presentem intencionem, non est in oculo sed extrinsecus; sed hoc non dicunt. Quod si dicerent, contingeret eis videre in obscuro. Erraverunt autem, quia viderunt spiritum visibilem esse convenientem luci: propter quod opinati sunt ipsum esse lucem, credendo quod lux sit corpus. Galienus autem intantum applicabatur huic errori quod estimavit aërem sentire.

Postquam ergo declaratum est sermone universali quomodo anima

sermone universali, consyderemus quomodo ordinatur ista comprehensio per medium in tribus sensibus.

- 40 Dicamus igitur quod aër mediante luce recipit prius formas rerum, deinde reddit eas reti extrinseco, et rete extrinsecum reddit eas aliis retibus, quousque motus perveniat ad ultimum rete, post quod est sensus communis. Et in medio istorum retium comprehendit rete
- 45 grandinosum formam rei; et est quasi speculum medium inter naturam aëris et naturam aque. Et ideo recipit formas ex aëre, quia est quasi speculum, et reddit eas aque, quia natura eius est communis inter has duas naturas. Et aqua, de qua dicit Aristoteles quod est post humorem grandinosum,
- 50 est illa quam vocat Galienus vitreum. Et ista pars

438a5-6, 13

v.623 Kühn

38 [quomodo ordinatur] *L* quando ordinatur *H* quomodo ordinetur *K L*² 39 sensibus <iam dictis> *L* 40 igitur] ergo *G* 41 reddit eas] redit *H* 42 retibus] motibus *I J* 43 post] per *L* || [quod] *P* quod *P*² || communis sensus *G* sensus *L* 44 [et] *B P* et *P*² 45 forma *G* || rerum *H M* || [quasi] *G* quod *L* quoddam *L*² 46 aque naturam *M* 47 [quasi] *G* 48 commune *H M* communis [si materia] aëris *L* || has] istas *M* || naturas <aëris> *L* 49 aquam *H K L M* ||.qua] aqua *H L* || quod] que *G L* || [est] *H K M* || [grandinosum] *G* 50 [est] *L* [et] est *B* || illam quam *L* quod *H* || Galienus vocat *G H K M P* || vitreum <intrinsecum> *H*

38 consyderemus] res *α* || ordinatur] ligatur *γ* 39 comprehensio] observatio *θ* || per <quodque> *Γ Δ ω* || sensibus <qui comprehendunt per medium> *Ω δ* sensibus qui comprehendunt per media *α* sensibus qui comprehenduntur per medium *β γ η θ* sensibus qui comprehenduntur per media *ε* 41 [formas] *γ* formam *α β δ ε ζ η θ* || rerum] corporum *Π* 41-42 [rete extrinsecum] *β γ* rete ultimum *ε* 42 [reddit] *γ* et post *β* 42-43 [eas — rete] *γ* 43 sensus communis] sensus communis et comprehendit formam rei *Ω α β δ ε ζ η* in sensu communi et comprehendit formam rei *γ* sensus communis et comprehenditur res *θ* 44 comprehendit] est *Ω ω* 45 [formam rei] *Ω α β γ δ ζ η θ* aquosum *ε* 45-47 [medium — speculum] *Π* 46 ideo <est quod> *δ η θ* || formas] formam *θ* 48 eius] eorum *γ* 50 [vitreum] *η* humorem vitreum ut opinor *Ω α β γ δ ζ* humorem vitreum ut mihi videtur *ε θ* humorem ut opinor *η* || ista pars] istud tabulatum *Ω* istud velum *ω*

sensitiva comprehendit sua sensibilia, declaremus nunc sermone particulari quomodo illa comprehensio fiat per medium in tribus sensibus.

- 40 Et primo declarabimus hoc de visu. Dicimus igitur quod aër mediante¹ luce prius recipit formas rerum, deinde reddit eas extrinseco reti oculi. Et rete extrinsecum reddit eas aliis humoribus et retibus per ordinem, quousque perveniat ad ultimum rethe, post quod est sensus communis.
- 45 Et in medio istorum recium est humor cristallinus, qui comprehendit eas, quasi speculum medium inter naturam aëris et aque, que est post ipsum. Et hec aqua, de qua dicit Aristoteles quod ipsa est post humorem cristallinum, est² illa quam Galienus vocat humorem vitreum. Idcirco autem
- 50

¹ mediante *Fobes* medium *Q*

² est *Fobes* et *Q*

est postrema partium oculi et per illam aspicit sensus communis formam. Et cum sensus communis recipit formam, reddit eam informanti, et est virtus ymaginabilis; et tunc recipiet eam informans receptione magis spirituali; et tunc illa forma erit in tertio ordine. Forme igitur habent tres ordines, quorum unus est corporalis, et secundus est in sensu communi et est spiritualis; tertius autem est in virtute ymaginativa et est magis spiritualis. Et quia est magis spiritualis quam in sensu communi, non indiget virtus ymaginativa in faciendo eam presentem presentia sensibilis rei extra; econtrario

55

60

51 postrema <pars> GL || oculi partium L || [per] H per H^2 52 formas $H K M$ || receperit $B M P$ ceperit $H K$ 53 formam] (M^2) formas M || reddet $B K P$ || <virtuti> informanti $H K$ virtutem informanti M || virtus ymaginativa GL ymaginabilis virtus M 54 [et] L || recipit GL || informans] in formis G || magis <quam> L 55 in tertio] (P^1) intentio P 56 igitur] ergo G 57 [$\langle$ est>] secundus est L || [in] L || sensu communi] ?natura communi L sensum communem L^2 59 [et — spiritualis] B || quam <in sensu communi ideo> G^2 60 indiget] eget M 60-61 in faciendo eam presentem] in faciendo presentem eam B faciente eas presentes neque GL in presentem faciendo eam H in presente faciendo ipsam K representante faciendo eam in M iam in presente faciendo eam P 61 presentia] presentiam M || rei sensibilis G || econtrario] ($L^2 P^1$) econverso $B K L^2 I J$ et contra L contrario P

51 postrema] postremum $\Omega\omega$ || partium] tabulatorum $\Gamma\Delta$ tabulati Π velorum ω 52-53 [et — formam] θ 53 formam] eam $\Omega\alpha\beta\gamma\delta\epsilon\zeta\eta$ 54 [eam] $\alpha\beta$ || magis] maxime Π 55 ordine <spiritualis> $\Omega\delta\zeta\eta$ ordine spiritualium $\alpha\beta\gamma\epsilon\theta$ 55-56 forme igitur habent] forma igitur habet hic $\Omega\alpha\gamma\delta\epsilon\zeta\eta\theta$ forme igitur habent hic β 56 quorum unus] ordo primus $\Omega\alpha\beta\gamma\delta\zeta\eta\theta$ ordo unus ϵ 57 et secundus] tunc sequitur eum ordo qui $\Omega\gamma\epsilon\zeta\eta\theta$ tunc sequitur eos ordo qui $\alpha\beta$ tunc sequitur semper eos ordo qui δ 58-59 [tertius — quam] α 58 magis] maxime Π 59-60 in sensu communi] communis in sensu α 60 [non] Ω || virtus ymaginativa] virtute ymaginativa ϵ 61 [eam] γ || extra] in sensu β 61-62 econtrario dispositioni] dispositio econtrario $\alpha\gamma\delta\epsilon$ dispositio econtrario dispositioni β

recipit eas ab aëre et reddit eas aque, quoniam natura eius est medium inter naturas illarum duarum rerum. Et ista aqua, que coniuncta est reti posteriori, est postrema parcium oculi et per eam recipit sensus communis formas venientes ad ipsum ab extrinseco; quas cum receperit, mandat eas virtuti ymaginative et virtus ymaginativa recipit eas receptione magis spirituali quam receperit eas sensus communis. Unde sunt tres ordines huiusmodi formarum, quorum unus est corporalis et secundus est spiritualis in sensu communi et tertius est ad hoc magis spiritualis in virtute ymaginativa, et propter maiorem spiritualitatem istius virtutis non indiget ipsa presenciam rei sensibilis extrinsece ad habendum presentem formam quam recipit. Immo abeuntibus rebus sensibilibus remanent in

55

60

193rb

dispositioni in virtute sensus. Informans autem non
aspicit illam formam et abstrahit intentionem eius nisi
post maximam quietem et intuitionem magnam.

65 Et ordines istius forme in istis virtutibus sunt, sicut dicit
Aristoteles, quasi homo acciperet speculum habens duas
facies et aspiceret in alteram duarum facierum
et posuerit secundam faciem in directo aque. Continget
enim tunc ut forma aspicientis signetur in speculo,
193va deinde de speculo signabitur in aqua. Si igitur aliquis inspexerit
faciem speculi, scilicet faciem que est in directo
aque, videbit illam eandem formam descriptam secundo

62 dispositioni] (P^2) depositioni K disponi P || informans] in formas G quia communi
natura in formas G^2 63 [et] K || <non> abstrahit B^2 || nisi <prius> L 64 intuitionem]
intensionem G intensionem $H K$ || magnam] cum magna L e magna L^2 65 forme [<et>] L ||
dixit $M P$ 66 quasi] quod L 67 altera G || duarum] illarum duarum $B P I J$ dictarum G
68 posuerit] poneret H || secundam faciem] (M^2) secundum formam M || contingeret $H K M$ contingit
 $I J$ 69 [enim] $G L$ || tunc ut forma aspicientis] ut forma [aque] aspicientis tunc M || significetur
 K || speculo <primo> G 193va1 de speculo sign[<ific>]abitur in aqua G signabitur in aqua de
speculo L || aliquis igitur inspexerit M ergo aliquis inspexerit G igitur inspectus L igitur inspexerit
 L^1 igitur inspexerit aliquis L^2 2 faciem (2)] (B^2) facie B || [<deserto>] directo M 3 descrip-
tam <in directo aque> K

63 abstrahit intentionem eius] abstrahit intentionem eius et similitudinem eius $\Gamma \Delta \alpha$ abstrahit
similitudinem eius et intentionem eius Π excitatus est ab intentione et similitudine eius $\beta \gamma \delta$
 $\epsilon \zeta \eta \theta$ 64 [maximam] Π || intuitionem magnam] conatum magnum $\epsilon \zeta \eta \theta$ 65 ordines
istius forme] similitudo ordinum istius forme Ω similitudo ordinum istarum formarum $\alpha \beta \gamma \delta \epsilon \zeta$
sua similitudo ordinum istarum formarum $\eta \theta$ || virtutibus <et motus earum ab ordine in ordinem
subtiliorem eo> $\Omega \beta \gamma \epsilon \zeta \eta \theta$ virtutibus et motus earum in ordinem subtiliorem eo $\alpha \delta$
67 [duarum facierum] ω 68 posuerit secundam faciem] advenerit secunda facies Ω aliquam
secundam faciem η || <et Aristoteles — est> in directo η [] 195vb18–58 η || aque <et fuerit
speculum subtile, diaphanum et clarum> $\Omega \omega$ || [continget] Π 69 aspicientis signetur] istius
aspicientis signetur primo $\Omega \omega$ 193va1 signabitur <forma eius> α 2 <secundam> faciem
speculi $\Omega \omega$ 3 [eandem] γ || secundo] tertio $\Omega \omega$

ea intenciones earum, informate et impresse, quod non est in sensu
communi propter minorem spiritualitatem ipsius. Verumtamen virtus
ymaginativa non recipit impressionem istius forme nisi post longam
65 quietem et magnam meditationem. Huiusmodi autem ordines, sicut
dicit Aristoteles, sunt velud si quis acciperet unum speculum habens
duas facies et poneret ipsum in directo alicuius aque, ita quod, quando
69 aspiceret in primam faciem ipsius speculi, forma eius recepta in prima
facie ipsius speculi reflecteretur | ad aquam et ab aqua iterum reflecteretur Q 41va
ad secundam faciem ipsius speculi; et quod esset alius secundus homo qui
in hac secunda facie videret ymaginem primi hominis aspicientis in prima.

193va

de aqua in speculo. Forma igitur aspicientis est sensata
et speculum est aër medius et aqua est oculus. Et
secunda facies speculi est virtus sensibilis et homo comprehendens
eam est virtus ymaginativa. Si igitur inspiciens
non inspexerit in hoc speculo, amittetur forma a speculo
et aqua, et remanebit inspiciens in secunda facie speculi
ymaginando formam. Et ita est de virtute ymaginativa
cum forma que est in sensu communi, quoniam,
quando sensatum absentaverit se, statim absentabit se
forma eius a sensu communi, et remanebit virtus ymaginativa
ymaginando illam. Declaratum est igitur ex hoc quod

4 aqua] qua *I* || igitur] autem *G* || inspicientis *GM* aspiciens *H* || sensata est *L* est sentita *M*
6 secunda] sancta *K* || facies] (*B*²) species *B* || homo <secundus> *G* 7 [eam] *G* || est]
et *M* || ymaginata *H* || [<cum>] si *P* || igitur] ergo *G H K M* || inspiciens] (*P*²) aspiciens
H K M inspiens *P* 8 [non] *G H K L M P I J* || aspexerit *H M* || in hoc] et hoc in *H* || a] in *K*
9 et (1)] in *L* || [et (2)] *K* || [inspiciens] *G* inspiens *P* inspiciens *P*² 10 ymaginativa] (*P*²)
ymaginata *P* 12 [sensatum] *H K* || absentabit se] absentabitur *B* absentabit *L* 13 sensu]
forma *H K M* 14 [igitur] *G L J* || ex hoc] [ex] *B*

4 speculo <anime — esse> $\beta \theta$ [] 195va32–195vb58 $\beta \theta$ || <aëris> forma ζ || aspicientis est]
hominis aspicientis est quasi $\Omega \omega$ 5 aër medius et aqua est] quasi aër medius et aqua quasi $\Gamma \Delta$
quasi aër medius et aqua est quasi $\Pi \alpha \beta \delta \epsilon \eta \theta$ quasi quasi γ quasi medius et aqua est ζ 6 se-
cunda facies] similitudo descriptionis eius in secunda facie $\Omega \omega$ || homo comprehendens] similitudo
hominis comprehendens $\Omega \omega$ 7 [eam] Π eas $\alpha \gamma \epsilon \eta \theta$ || est <quasi> $\Omega \omega$ || ymaginativa]
speculi ζ || [inspiciens] β 8 a speculo] ab eo $\Omega \omega$ 9 <amittetur ab> aqua $\Omega \omega$ || [et rema-
nebit inspiciens] θ 11 [communi, quoniam] β quoniam communis α 12–13 [quando —
sensu] β 14 ex hoc] deinde η

In hoc exemplo primus homo est in loco rei sensibilis scilicet extra et
prima facies speculi est sicut aër medius. Aqua vero est sicut oculus et
secunda facies speculi est sicut sensus communis. Secundus autem homo,
qui in hac secunda facie speculi comprehendit formam primi hominis, est
quasi virtus ymaginativa. Quod si primus homo discesserit a prima facie
speculi, non erit forma eius in speculo primo neque in aqua neque in
speculo secundo; ipsa tamen remanebit comprehensa ab homine secundo.
Et sic est de virtute ymaginativa et sensu communi, quoniam, quando
res sensibilis absentaverit se, statim amittet formam eius sensus com-
munis, que tamen remanebit in virtute ymaginativa, informata et im-
pressa apud eam. Et sic potes notare hic quinque ordines forme visibilis:
quorum primus est in re corporali extra, secundus in medio, tercius in
oculo, quartus in re communi, quintus in virtute ymaginativa; et potes
addere sextum in virtute memorativa et septimum in virtute collativa,
sive rationali, que componit et dividit, ut patebit infra in secundo
tractatu. Constat igitur ex predictis quod virtus ymaginativa recipit

- 15 sensus communis videt formam mediante oculo, et oculus
 mediante aëre, et videt eam in humore aquoso qui
 est in oculo, mediante grandinoso ex aqua que est in
 oculo et aëre qui est extrinsecus; et humor aquosus est
 ille quem Galienus vocat vitreum. Quomodo autem visus fit
 20 per media declaratum est. Quomodo olfactus
 fit mediante aëre et aqua dicendum est. Hoc enim fit per
 preparationem existentem in aëre ad recipiendum olfactibile.
 Ista enim elementa innata sunt reddere sibi adinvicem
 fumos factos ex eis propter consimilitudinem
 25 que est inter ea. Terra autem reddit aëri vaporem humidum
 et aër recipit ipsum propter coniunctionem cum
 humido; et aër reddit ipsum igni propter coniunctionem

419a9-21

442b26-443a8

15 <illam> formam *G* 16-17 [qui est in oculo] *K* qui est ?m/tlo *G* 17 grandissono *G*
 grandinoso qui est *HM* 18 oculo et aëre] aëre et in oculo *G* || humorum *G* 18-19 ille est *B*
 19 vocant *L* vocavit *L*² || quomodo] quando *H* [quo] quod *P* || visus fit] fit virtus *G* 20 [per]
P per *P*² || medium *GL* || quomodo] quando *HK* quomodo autem *L I J* quomodo vero *P*
 21 fit (1)] sit *H* || aqua et aëre *M* || fit (2)] sit *H* 22 olfactile *J* 23 nata *M* 23-24 sibi
 adinvicem fumos] (*P*²) fumos adinvicem fumos *GL* sibi adinvicem ***** *P* sibi adinvicem
 vapores *L*² 24 similitudinem *M* 26 ipsum] eum *M* || propter] per *HK* || cum] ipso *G* cum
 ipso *L* 27 ipsum] [id est] eum *L*

15 [sensus communis] η || formam] descriptionem forme $\Omega\omega$ 15-16 [mediante — eam] η
 16 in] ex Π 17 ex aqua] inter aquam $\Omega\alpha\beta\gamma\delta\zeta\eta\theta$ et inter aquam ϵ 19 [ille] Π
 20 media] medium $\gamma\delta$ || est <ex hoc> $\Omega\omega$ || quomodo <autem> $\Omega\omega$ 21 fit (1)] est θ ||
 [dicendum est] $\Omega\omega$ 22 recipiendum <corpus fumosum> $\Omega\omega$ || olfactibile <et per illam que
 existit etiam in aqua> $\Omega\omega$ 23 reddere] mittere $\gamma\zeta$ || sibi <sibi> γ 24 [ex eis] Π
 25 autem <que> $\zeta\eta$ || reddit] reddit vaporem siccum ad aquam, et aqua recipit ipsum propter
 consimilitudinem eius cum terra in frigore, et aqua reddit $\Gamma\Delta\epsilon$ reddit vaporem siccum ad
 aquam, et aqua recipit ipsum propter consimilitudinem eius Π mittit vaporem siccum ad aquam,
 et aqua recipit ipsum propter consimilitudinem eius cum terra in frigore, et aqua reddit
 $\alpha\beta\gamma\delta\eta\theta$ mittit aërem siccum ad aquam, et aqua recipit ipsum propter consimilitudinem
 eius cum terra in frigore, et aqua reddit ζ 25-26 [aëri — coniunctionem] Π 26 coniuncti-
 onem] consimilitudinem eius $\Gamma\Delta$ 27 [ipsum] $\Omega\alpha\beta\delta\eta\theta$ || coniunctionem] consimilitudinem Ω

- 15 formas rerum a sensu communi; sensus autem communis videt eas
 mediante oculo; oculus vero recipit ipsas mediante aëre et aqua, que est in
 ipso, et humore cristallino et vitreo; et sic patet quomodo visus fit per
 20 media. Olfactus autem fit mediante aëre et aqua; hec enim elementa
 reddunt sibi adinvicem fumos et vapores, generatos ex eis propter simili-
 tudinem que est inter ea. Terra enim et aqua reddunt aëri vaporem
 25 humidum et aër recipit eum propter similitudinem quam habet cum eo in
 humiditate et reddit ipsum igni propter similitudinem quam habet cum

que est inter ea in calore. Quomodo autem aër reddit sonum
 dictum est in libro de Anima. Proprietas autem comprehensionis
 istorum sensuum in animalibus non est eadem.

Homo enim comprehendit differentias rerum et intentiones
 earum proprias, que sunt in re sensata, quasi
 medullam de fructu. In animali autem bruto comprehenduntur
 ea que sunt extra, que sunt quasi cortices fructuum.

Et signum eius est quod bruta non moventur a sensibilibus
 sicut homo movetur: homo enim movetur apud cantum,
 quod non faciunt bruta. Et similiter movetur homo a
 tincturis et figuris motu quo non moventur bruta. Et

28 [in] L || quomodo] quando $H K$ 29 proprietas] (L^2) et etas L || comprehensionis] (L^2)
 comprehensus L in comprehensione M 30 sensibilibus L sensuum sensibilibus G sensuum
 naturalium K || non est eadem] eadem est K est eadem L 31 [enim] L enim L^2 || comprehendens
 K || differentias] naturas M 32 que] qui K 33 medulla $B G H$ || [de] G in L de L^2 || animali
 vero bruto $K M$ animali vero H animali *** brut/ P animalia autem bruta P^2 || comprehenduntur]
 (L^2) comprehendunt $L P I J$ 34 <extra> cortices K 35 est eius H huius est M 36 [homo
 enim movetur] M || cantum] causatum H tantum L tactum L^2 37-38 [et — bruta] L et similiter
 homo movetur a tincturis — movetur bruta $G L^2$ similiter etiam movetur homo a tinctura — moven-
 tur bruta H similiter etiam movetur homo a tincturis — moventur bruta K similiter etiam homo
 movetur a tinctura — moventur bruta M

28 calore] materia θ 29 dictum] declaratum θ || proprietas] proprietates δ || [comprehensionis] γ
 comprehensionum $\epsilon \eta$ 30 sensuum <quinque> $\Omega \alpha \beta \gamma \delta \epsilon \eta \theta$ || est eadem] sunt eadem δ
 31 homo enim comprehendit] in homine enim comprehendunt $\Omega \omega$ 32 in] de $\Omega \omega$ 33 me-
 dullam] fructus ω 33-34 [fructu — quasi] ϵ 33 fructu] cortice $\alpha \beta \gamma \delta \zeta \eta \theta$ || animal]
 ceteris animalibus $\alpha \beta \gamma \delta \zeta \eta \theta$ || [bruto] $\Omega \alpha \beta \gamma \delta \zeta \eta \theta$ || comprehenduntur] comprehendunt
 $\alpha \beta \gamma \delta \zeta \eta \theta$ 34 <ad res> quasi $\Omega \alpha \beta \gamma \delta \zeta \eta \theta$ || cortices fructuum] cortex medulle de
 fructu Ω cortex fructus qui est intra ω 35 sensibilibus] istis sensibus $\Omega \omega$ 36 homo movetur
 <ab eis> $\Omega \beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ || movetur apud] movetur apud audiendum Ω gaudet apud audiendum α
 excitatur apud audiendum $\beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta$ dolet apud audiendum θ || cantum] cantus $\Omega \omega$ 37 quod]
 et $\Omega \omega$ || faciunt] moventur Ω gaudent α excitantur $\beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ || bruta <nisi illud dicitur de eis
 ambigue> $\Pi \alpha \beta \gamma \delta \epsilon \eta \theta$ bruta nisi dicitur de eis ambigue ζ 37-38 [et — bruta] $\Gamma \Delta$
 38 tincturis et figuris] visu tincturarum et figurarum $\Pi \omega$

igne in caliditate. De sono autem nichil hic dicimus, quoniam dictum
 est in libro de Anima. Non est autem idem modus comprehensionis
 rerum sensibilibus in animalibus et in homine. Homo enim non solum
 comprehendit formas rerum sensibilibus quas comprehendunt animalia,
 sed etiam comprehendit differentias et intenciones rerum proprias, que
 sunt in ipsis rebus, quasi medullam de fructu. Animalia vero comprehen-
 dunt ea que sunt extra, quasi cortices fructuum. Cuius signum est quod
 animalia non moventur a sensibilibus, sicut homo. Homo enim movetur
 a cantu armoniaco in gaudium; a contrario vero in tristitiam; quod non
 faciunt animalia. Movetur etiam a coloribus et figuris motu quo non

similiter de modis saporis et odoris, licet bruta communicent
 40 in hoc, propter corporeitatem istorum. Et similiter
 est de virtute tactus: manus enim hominis habet
 proprium in hoc, quod non habet aliud. Et homo cognoscit
 per olfactum saporem convenientem et inconvenientem,
 et curatur per olfactibilia, sicut per gustabilia. Olfactibilia
 45 enim curant ab infirmitatibus capitis, quia caput
 est frigidum et humidum et olfactum est in maiori
 parte calidum et siccum. Et auditus in homine est via
 ad disciplinam: disciplina enim fit per loquelam,
 que non redditur nisi per auditum. Sed intelligere
 50 quid verba significant non est auditus sed intellectus.

444a10-15,

22-25

437a11-14

39 modis] naturis *K* || odoris et saporis *GKL* 40 i^orum *B* eorum *M* 41 [est] *M*
 41-42 proprium habet *IJ* 42 [aliud] *L a/ H* aliquid *K* alio scilicet animal *H²* aliud *L²*
 aliquod *J* 43 inconvenientem] non convenientem *GL* 45 curant] iuvant *K* || infirmitate *K*
 46 olfactibile est *GL* olfactum *H* 47 <est> calidum *H* 48 [enim] *L* autem *G* || [fit] *P*
 non redditur nisi sit *G* non redditur nisi *L* non fit nisi *IJ* 49 [sed] *G* et *L* || intelligere
 <autem> *GL* 50 quid] que *GL* quedam *K* || signant *M* || non est] enim *K*

39 de — odoris] de modis gustabilium et odorabilium $\Omega \beta \gamma \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ sapor et odor *a* 40 hoc
 <magis> $\Omega \alpha \gamma \epsilon \zeta$ 41 habet] habent *e* 42 [in hoc] *e* 43-44 [et — gustabilia] γ
 44 sicut <curatur> $\Omega \alpha \beta \delta \epsilon \zeta \eta \theta$ 45 curant] sunt causa sanationis Ω sunt causa salutis ω
 46 [et humidum] $\beta \gamma \delta \epsilon \eta$ || olfactum] cerebrum η 46-47 [in maiori parte] θ in capite *e*
 47 [et] siccum $\Omega \alpha \beta \gamma \epsilon \theta$ || in homine] apud hominem δ 48 [disciplina enim] θ || per
 loquelam] et loquela η 49 que] et loquela $\Omega \omega$ || [intelligere] Ω ponere ζ 50 quid] illud
 quod $\Omega \alpha \beta \gamma \delta \eta \theta$ quod $\epsilon \zeta$

moventur animalia; similiter etiam de saporibus et odoribus, licet bruta
 40 animalia propter corporeitatem ipsorum magis communicent in hoc, in
 quo tamen precellit comprehensio hominis. Homo enim per olfactum
 distinguit inter genera saporum et cognoscit quis sapor conveniens et quis
 45 inconveniens, et curatur ab aliquibus infirmitatibus capitis, eo quod
 cerebrum frigidum est et humidum. Olfactibile autem pro maiori parte
 est calidum et siccum. De comprehensione vero que fit per tactum,
 manifestum est quod cercior est in homine propter equalitatem sue
 complexionis; unde inter omnia instrumenta tactus manus hominis
 optime tangit. In ea quoque comprehensione que fit per auditum mani-
 festa est diferencia inter hominem et animalia, eo quod auditus in
 homine est via ad disciplinam. Disciplina enim fit per loquelam, que
 non comprehenditur nisi per auditum, quamvis intelligere quid verba
 50 significant sit proprium intellectus. Amplius autem predicti sensus in

Et quilibet sensus istorum in homine est via ad prima
 intellecta existentia in illo genere, et precipue auditus
 437a3-17 et visus. Et ideo dicit Aristoteles quod illa que non carent hiis
 duobus sensibus sunt maioris intellectus et melioris
 comprehensionis. Ista igitur est summa eorum que dicta
 449b1-4 sunt in hoc tractatu breviter. Quod autem dicit
 in fine istius tractatus in dando causam de fortitudine
 et debilitate rememorationis loquendum est de eo in
 secundo tractatu huius libri.

55

51 quilibet] (P^2) quibus P || sensus — est] istorum sensuum est in homine GL sensus in homine
 est HKM || via <una> H^2 51-52 prima intellecta existentia] propria intellectiva existentia
 G propria intellectiva L intelligentia existentia L^2 52 genere illo K 53 <sicut> dicit G ||
 [non] L non L^2 || carent] currunt K 54 maioris] (L^2) minoris L 55 est igitur BPI ergo est G
 enim est K || summa] via H 55-56 sunt dicta G 56 dicitur $GLIJ$ 57 tractatus istius
 L huius tractatus et HK huius tractatus M || in dando] vivendo G iudicando K || de] in G
 58 rememorationis] (H^2) rememorationis H || [est] B est B^2 58-59 [in secundo tractatu] BP
 59 [huius libri] $BLPIJ$

51 istorum <sensuum> $\Omega \omega$ 52 existentia] accidentia in eo $\Omega \omega$ 53 illa que] homines qui
 $\alpha \beta \gamma \epsilon \zeta \eta \theta$ 53-54 carent hiis duobus sensibus] excitant hos duos sensus ζ 55 eorum]
 istorum ϵ || [dicta] $\Omega \omega$ 56 breviter] quam brevissime possumus Ω 57 causam] causas α
 58 loquendum — eo] locus conveniens loqui de eo est apud sermonem $\Omega \omega$ 59 tractatu huius
 libri] tractatu de virtute rememorationis $\Gamma \Delta \alpha \beta \gamma \delta \epsilon \eta \theta$ tractatu de virtute rememorationis.
 Finitur tractatus primus libri de Sensu et Sensato et laudetur Deus dominus mundi Π tractatu de
 virtute loquele ζ

homine sunt via ad comprehendendum prima intellecta existencia in illo
 genere, et precipue auditus et visus. Et dicit ideo Aristoteles quod ea que
 non carent istis duobus sensibus sunt maioris intellectus et melioris com-
 prehensionis. Hec igitur est summa eorum que dicenda erant in hoc 55
 tractatu. 56